

Dizel yağlarında
cığır açtık.

Dizellerin yeni güçlü yağı yine Mobil'den!

yeni
Mobil
Delvac super
20W-50

Bir dizel yalıtım kalitesi üstün kaliteyi gösteren süper motorun en iyi denetimi sağlar. Bu denetim aşamasında en ağır koşullar (yani API-SE ve CD, MIL-1218C ve MIL-14812) deneyimdir.
Tutkunu da iyi bilenecek, ucuz deneyim gösterdiği koşullarda en iyi ve en iyi dizel yağı Mobil Delvac Super'dir.
Bu ürün özellikleri nedeniyle Mobil Delvac Super:
— Her tür dizel motorda kullanılabilir.
— Motorun içinde her tür yaratabilecek kirlenme ve oksitlenmeye meydanı gösterir.
— Paketlenmiş ve açılmamış olarak.
— En yüksek kalitede kalırlıkla SAE 20 W düzeyine ulaşır.
— Soğuk havada motorun derhal çalışmasını sağlar ve her türlü çalışmada yağın sürmesini sağlar.
— Soğuk iklimlerde her akşamda SAE 50 düzeyine kadar.
— Yağ katmanına düşmesini sağlar.
— Yüksek sıcaklıklarda motorun yağın oksitlenmesini önler.
— Uzun süreli kullanımda motorun yağ tabakasını oluşturmaya yardımcı olur.
— Dizellerde motorun ömrünü uzatır, bakım ve onarım masraflarını azaltır.

Mobil Delvac super
her mevsimin dizel yağı.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

MAYIS 1978

İÇİNDEKİLER:

Çağdaş Bir Türk Folkloru İçin	Prof. Dr. İhan BAŞGÖZ
Hidrellez ve Hızır İle İlyas	Murat URAZ
Yok olan bir Sanat: Konya Külâhçılığı	Mahmut SURAL
Kadınhan Kurthasanlı Köyünde Saya Gezimi	Hikmet SU
Gaziantep'te Halk Takvimi ve İlgili Törelere ...	Cemil Cahit GÜZELBEY
Yeni Yayınlar: «Bilgarski Folklor» (Bulgar Folkloru), T. ACAROĞLU	
Safranbolu'yu Kazanmak Olayı	Yaman AKBAYAR
Karacaoğlan Üzerine Yapılan Yanlışlıklar -2- A.S. EMİRMAHMUDOĞLU	
Adam Otu	Türkmen PARLAK
Yozgat Manileri —7—	Muhsin KÖKTÜRK
Bir Halk Öyküsü: Eli Elime Değdi De	Dr. Edip KIZILDAĞLI
Kerkük'te Bayramlar ve Sünnet	Çoban BEŞİRLİ
Deyiş ve Deyişat	Mahmut İŞİTMAN

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 346

KURUŞ: 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

128

TELEW MUDOGGCEVILJEHXSRPOMNHE
GJGGGCCCCCCCCGCBGJUC

WMOXHKGAUSE

ADOTFUNHG

MZKBYE

NBIDO

AIQB

BANKANIZI
SEÇTİNİZ Mİ ?

demek ki
görüşünüz
kuvvetli...

TÜRK TİCARET BANKASI

EDİRNE'den KARS'a kadar yurdun her köşesinde hizmetinizde

(Folklor : 49)

(Radar Reklâm — 50)

ağzınızda eşsiz

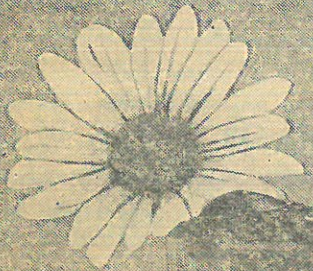
grin[®]
duygusu

eşsiz grin duygusu
yaşantı ağızda
her gülüşünüzde belli olur
pürü pürü sağlıklı dişler

grin

şeffaf yeşil hoş kokulu
diş macunu

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

8309

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No: 346

MAYIS 1978

YIL: 29 — CİLT : 18

ÇAĞDAŞ BİR TÜRK FOLKLORU İÇİN

Yazan : Dr. İlhan BAŞGÖZ

(Indiana Üniversitesi Türk Folkloru Profesörü)

TÜRKİYE'de folklor araştırmalarına öncülük eden, Türkiyat Enstitüsü, Dil ve Tarih — Coğrafya Fakültesi Folklor Kürsüsü ve Halk evleri gibi kurumların hiç biri doğrudan hükümete bağlı değildi. Böyle olduğu halde, 1966 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir Millî Folklor Enstitüsü kuruldu.

O yılların hükümet bunalımları arasında, neden bu enstitünün bakanlığın kanadı altına sokulduğu tartışılmadı. Gene aynı nedenle, bu kuruluşun başka çarpıklıkları da gözden kaçtı. Türk üniversitelerinin hiç birinde, sistemli bir folklor ve halk edebiyatı öğretimi ve eğitimi yapılmıyordu. İlk in bu temel kurulup geliştirilmesi gerekirdi: Bu yan eksik kaldıkça, enstitüyü besleyecek bilginler, araştırmacılar, uzmanlar nereden yetişerek gelecekti? Bu bakanlık dairesinin küçük bürokratlarla doldurulması nasıl önlenecekti? Folklor çalışmalarını, parti görüşleri ile yönetmeye kalkan bakanlar gelmeyecek miydi? Bakanın bu eğilimine maaşlı bürokratlar nasıl direnecekti?

Aradan geçen yıllar, bu kaygıların yerinde olduğunu göstermeye yetti de arttı bile. Folklor Enstitüsü ilk yılın olumlu çabalarından sonra, politikanın kol gezdiği, çağdaş bilim anlayışının uzağında bir daire durumuna geldi. Bu ters gelişmeye, elbet, genel politik gidişin de etkisi olmuştur. Kurumlar, ancak kişilerle değer kazanır. Sorumluluk en başta, enstitüyü yönetenlerindir. Ancak, buna bakıp da kuruluşun yapısındaki çarpıklığı görmezlikten gelmek,

Eğer enstitüsü bir devlet dairesi olmaktan çıkarılarak bu çarpıklık düzeltilmezse, her politik dalgalanma, kolayca orada yansıtacak, bilim, siyasal partilerin anlayışına göre, yerini bağına ve gerçek bilimin düşmanlığına bırakabilecektir. Oldukça uzun bir geçmişi olan, yurt içinde ve yurt dışında saygın bir geleneği bulunan Türk folklor çalışmalarını folklor enstitüsünden uzaklaştırmak ya da folklor enstitüsünü bir bakanlık dairesi olmaktan kurtarmak gerekir. Yeni bir kuruluşa gitmenin sırasıdır.

BAĞIMSIZ OLMALI...

Elliyıllık folklor çalışmalarından elde edilen deneylere, Türkiye'nin gerçeklerine ve Batı'daki folklor enstitülerinin kuruluşlarına bakarak böyle bir kuruluşun özellikleri şöyle özetlenebilir:

İlkin, Millî Folklor Enstitüsü, hükümetin elinden alınıp bağımsız bir kuruluşa bağlanmalıdır. Günün gerçekleri içinde bu iş, en iyi biçimde, şimdiki enstitüyü kaldırıp, onun yerine üniversitelerin birinde, bir folklor enstitüsü açmakla gerçekleştirilebilir. Ancak yeni enstitünün bağlanacağı üniversite dikkatle seçilmelidir.

Bu üniversite, çağdaş bilim geleneğine sıkıca bağlı, özellikle toplum bilimlerindeki gelişmeyi yakından izleyen değerli bilim adamlarının elinde bulunmalı ve öğrenci çatışmalarını enstitü içine de gömülmemiş olmalıdır. Yoksa enstitü, Bakanlıktan ayırıp, politikanın sürdüğü,

130

131

bilim geleneği yerine bağnazlığın tutulduğu bir fakülteye yeniden açmak pek az şey değiştirecek, üstelik de politikaya dokunulmazlık sağlayacaktır.

Yeni enstitü birbirine sıkıca bağlı üç görevi yüklenerek biçimde kurulacaktır. Bunlar, folklor ve halk edebiyatının öğretimi ve eğitimi, folklor ve halk edebiyatının derlenmesi, arşivlenmesi ve folklor ve halk edebiyatında araştırma ve yayın yapma görevleridir.

DÜNYA'DA NELER OLUYOR?

Öteki toplum bilimlileri ile beraber, folklor ve halk edebiyatı öğretimi, Batı'da büyük yöntem ve konu değişimlerine uğramıştır. Folklor çalışmalarını sadece geçmişin kalıntıları olarak ve çevresinden soyutlayarak inceleyen yaklaşım hemen her yerde bırakılmıştır. Onun yerini, halk edebiyatını ve folklor olayını anlatıcısı, dinleyicisi ve çevresi içinde ele alan bir yaklaşıma almıştır. Böylece bugünün insanının ve çevresinin incelenmesi halk edebiyatı ve folklor çalışmalarında önemli bir yer almış, folklor öğretimi çağdaş sosyal bilimler kazanmıştır. Folklor enstitüleri, kent folkloru, kentlerdeki etnik grupların folkloru, endüstri folkloru, okul ve çocuk folkloru, çeşitli meslek gruplarının folkloru gibi çağdaş konuları programlarına almışlar, bunlara ağırlık vermeye başlamışlardır. Bu yüzden, pek karmaşık toplum sorunlarının çözülmesinde folklorcular da göreve çağırılmış, onların araştırmalarını destekleyecek kurumlar geliştirilmiştir. Kentleşmenin ve endüstrileşmenin milyonlarca köylüyü kente ve yurt dışına attığı Türkiye'de, folklor ve halk edebiyatı öğretimine bu canlılığı ve çağdaşlığı getirmenin önemi açıktır. Yeni folklor enstitüsü elbet, geçmiş kültürün kalıntılarını inceleyecektir, ancak bunu yaparken bugünün folklor ve halk edebiyatı olaylarını, konusu dışında tutmayacaktır.

NASIL BİR SİSTEM?

Derleme ve arşivleme görevi, folklor enstitüsü için, ister istemez, bir örnek verme görevi olarak kalacaktır. Öğrencilerin ve öğretim görevlilerinin, çağdaş bilimin isterlerine göre yapacakları derlemeler, küçük, ama örnek bir arşiv içinde toplanacaktır. 1940'larda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde yapıldığı gibi bu arşiv, araştırma malzemesini düzene koyacak, kullanılmaya hazır tutulacaktır. Ama, olanak sağlanırsa, enstitü gerekli insan gücü ve yapı ile donatılırsa o vakit arşivleme işi yurt çapında ele alınabilir ve ülkenin

çeşitli kurumlarında toplanan folklor malzemesi tek bir arşiv içinde, enstitünün önderliğinde toplanabilir. Böylece bir ulusal arşivin kurulması sağlanır.

Enstitünün araştırma görevi, öğretim üyelerinin bilimsel ağırlığı ile orantılı olacaktır. Bu bakımdan enstitüye öğretim görevlisi seçimi, başarının en önemli yanıdır. 1923'te John Dewey Türk milli eğitimi için bir reform programı sunarken, hükümete şöyle bir öneride bulunmuştu: İleri sürülen programın başarısı, tek bir etkene bağlıdır, bu iyi yetişmiş eğitimci unsurudur. Eğer elde böyle değerli eğitimciler yoksa, reform programı, bu uzmanları yetiştirene kadar uygulanmaya konmamalıdır.

Folklor enstitüsünde sağlam bir araştırma ve öğretim geleneği kurmak için, enstitüde öğretim görevine getirileceklerin folklor alanında eğitilmiş, çalışmaları ile yurt içinde ve yurt dışında tanınmış değerli folklorcular olması asıldır. Üniversitelerde, nerede böyle değerli bir bilim adamı tutunmuşsa, orada sağlam bir araştırma geleneği kurulmuş, doçentler, asistanlar küçük kaygıların dışında seçilmiş, ve bunlar Türk bilimine katkıda bulunabilmiştir.

Folklor enstitüsü, yayın görevini, bir monograf dizisi ve bir folklor dergisi çevresinde toplayacaktır. Kitap dizisi, kim tarafından yazılırsa yazılsın, Türk folkloru ve halk edebiyatı alanında, belli bir bilimsel çizginin üzerine çıkmış araştırmaları içine alacaktır. Ancak, sadece bununla kalmaması gerekir. Folklor araştırmaları dalında, gerek yöntem, gerek konu bakımından, çığır açan uluslararası çalışmalar gün geçirilmeden Türkçeye aktarılmalı ve bu dizide yayınlanmalıdır. Dünya klasiklerinin 1940'larda Türkçeye çevrilmesi, nasıl bir edebiyat rönesansının doğmasını hazırlamışsa, bilim dalındaki eserlerin çevrilmesi de, bilimsel gelişme ve yenileşmede böyle bir iş gerecektir. Yalnız dil bilmeyen folklor araştırmacıları değil, öğrenciler ve bütün yabancı dilleri nasıl olsa izleyemeyen araştırmacılar da bu çeviri girişiminden büyük yarar elde edeceklerdir. Bu iş, folklor çalışmalarında kendi sınırlarımız içinde kalmakla yettiğimizi görmek olanağını da sağlayacaktır.

ÇOK YÖNLÜ ÖĞRETİM

Folklor enstitüsünden ders almayı sınırlı bir öğrenci grubunun, ders vermeyi de sayılı öğretim görevlilerinin hakkı olarak görmek yanlış olur. Enstitünün kapıları, öteki fakülteler öğrencileriyle, bu alanda bilgisini artırmak iste-

Baharı Karşılarken:

HIDRELLEZ VE HIZIR İLE İLYAS

Yazan : Murat URAZ

Türk Folkloru alanında da yer alan sevimli, geleneksel ve neşeli bir gün var; **HIDRELLEZ!**

Ferahlık veren, temiz inanışlara yol açan, iyi günlerin başlayacağını müjdeleyen hayırlı ve hareketli bir gün.

Çok eskidenberi o gün; herkes işini bırakır, gezme ve eğlenmeden başka bir şey düşünmez, kırlara gider, çimenleri çiğner.

O gün; fallar açılır, niyetler tutulur, tâlih denemeleri yapılır, genç kızların kalbi hülyalı bir hava içinde çırpınır, ses veren dağlar ve dereler arasında yapılan «Nidâ» lara sesler beklenir, Gül dibine çömlerler içinde paralar konur, mâni'ler söylenir, saf ve güzel inanışlara dayanan işler yapılır...

Hidrellez günü: eski Rumi takvime göre 23 nisan, Milâdi takvime göre de 6 mayıstır.

Kışın ağırlıkları ve bunalmalarını taşıyan ve tipilerini savuran «Rûz-u Kasım» gitmiş; bağları ve bahçeleri renk ve kokularıyla

yen herkese, özellikle, sistemli bir folklor eğitimi almadan yetişip çeşitli öğretim kurumlarında görev alan öğretmenlere açık tutulmalıdır. Bu ise Batı'da öğrencilere akşam ve yaz kursları, televizyon ve radyo dersleri ile sağlanmaktadır. Sınırlı öğretim kadrosu, ne kadar değerli kişilerden oluşursa oluşsun, araştırma yöntemleri ve konuları bakımından belirli eğilimleri öğrenciye sunacaktır. Oysa, folklor alanı da, öteki sosyal bilimler gibi, çeşitli yaklaşımları ve eğilimleri benimseyen değerlerle doludur. Öğrencilerin bunlardan birçoğu ile ilgi kurması, tek yönlü öğretimi kırmak bakımından gerekli ve yararlıdır. Değişik görüşlü değerlerin enstitüye ders vermeye çağırılması, onlara konuk öğretici olarak seminerler, konuşmalar, kurslar sunulması bu yolda yapılacak işler arasındadır. Konuk öğretim üyelerini yalnız ülke içinden değil, dünyanın her yanından alabilmek olanakları vardır. Çeşitli üniversitelerin ve uluslar, bilim adamlarının giderlerini kendileri ödeyerek, dış ülkelere yollamaktadırlar. Yabancı öğretim üyesi giderlerinin büyük bir bölümünü ya da tümünü uluslararası yollardan sağlamak pek zor olmayar-

la dolduran Akasya'ların, Hanımeli'lerin, Güllerin gülüp açıldığı «Rûz-u Hızır» gelmiştir.

Halk, Ramazan ayına; «Ayların Sultanı» dediği gibi, Hidrellez'in rastladığı Mayıs ayına da; «Ayların gelini» der.

Artık doğa şen, insanlar şen, bitkiler ve yaratıklar sendir...

Eskiden bahar ve Hidrellez; şairleri coşturur, sevindirirdi.

XVI. Yüzyılın ünlü şairi Bâki'nin All paşa için yazdığı kasidenin «Bahariye»sinde söylediği beyitlerden bir kaçını söyleyelim:

**Döşedi mihr-i Felek yolları diybâ'lar ile,
Etti teşrif çimen mülkünü sultan-ı bahar,**

**

**Semenin sine-i siminin açıp bād-ı seher;
Çözdü gülşende gülün düğmelerin nâhun-u hâr.**

**

**Jale sabrayı bu gün Kân-ı Bedahşan etti,
Lâle gülzâra nisâr eyledi dūr-rū şehvar.
XVII. Y.Y. şairlerinden Nâbi:**

caktır. Böylece, öğretimde tek düzelilik önlenerek, çok yanlı düşünme ve çalışma yeteneği sağlanacaktır.

DÜNYA'YA AÇIK...

Böyle bir folklor enstitüsüne, elbet, başka görevler de düşecektir. Bunların önemlilerinden biri, Türk Folklor Birliği'nin kurulmasına önyak olmaktır. Gelişmiş Batı ülkelerinin hepsinde folklorcuların özel birlikleri vardır. Çok kez üyelerinin yıllıkları ile yönetilen bu kuruluşlar, folklor öğretim eğitiminin, folklor araştırma ve yayınlarının beyni yerindedir. Her yıl toplanır, çalışmalarından birbirini haberi kılar, yenilikleri tartışır, konunun zorluklarını el birliği ile çözmeye çalışırlar. Bu birlikler, Uluslararası Folklor Örgütü'ne de katılır, böylece ülkelerini daha geniş bir çevrede temsil ederler. Türkiye'de, küçük ticarî ve turistik birlikler dışında böyle bir örgütlenmeye daha varılmayacaktır.

Öyle görmezse, daha bir zaman da varılmayacaktır.

Folklor enstitüsü bunu yapabilecek uygun bir yer olacaktır.

Leb-i cülarda çimenler çoktur,
Cilve-i serv ü semenler çoktur.
Verir insana hayat-ı tâze;
Nağme-i bülbül-ü hoş âvâze.

dediği gibi, Nef'i (XVII.) de :

Erdi yine Ürd-ü Behişt, oldu hava anber
sirist,
Alem Behişt ender Behişt, her küşe bir
Bağ-ı İrem.

Domiştî. Hele XVIII. Yüzyılın, bahar gelince kabına sığamayan coşkun şairi Nêdim de: Güzâra salın, mevsimdir geştü güzârın, Ver hükümünü ey serv-i revan köhne baharın,

Yine bezm-i çimene lâle fûrûzan geldi,
Müjdeler gülşene kim, vekt-i Çırağan geldi.
Bülbül âşüftelenip, bezme gazelhan geldi,
Müjdeler gülşene kim, vakt-i Çırağan geldi.

Gülelim, oynayalım, kâm alalım dünyadan,
Mâ-i Tesnim içelim Çeşme-i Mevpedâ'dan,
Görelim Âb-ı Hayat aktığını Ejderha'dan,
Gidelim serv-i revânın yürü Sâdâbâd'a,
beyitleriyle «Mevsimlerin Sultanı» olan baharı selâmlamaktan geri durmuyordu.

III. Ahmet'in bu devrinde Kâğıthane'deki Hidrellez safaları «Cana can katardı.»

Bu hidrellez günü; niçin hayırlı, niçin sevimsizdir?

Bu gün; kiminin «Nebi», kiminin de «Veli» dediği sempatik bir tip olan Hızır ile, İlyas Peygamberin her yıl buluştukları gündür.

Peki ama, bu mutlu güne öncü olan bu iki aziz insan kimdir? Şimdi, sıra bunlara geldi :

HIZIR: Adı üzerinde; İlyas, Bilya, Ermiya gibi birtakım karıştırmalar vardır. Şuayip Peygamberden sonra, İsrâil oğullarına Peygamber gönderildiğinden, İbrahim Peygamber zamanında yaşadığından, İskender Zülkarneyn'in dayısı oğlu olduğundan, Nuh'un gemisinde bulunduğundan, Âdem ile Havva'nın ölümlerini Serendip adasından getirdiği için Nuh Peygamber ona dua ettiğinden... gibi çeşitli rivâyetler üzerinde söz edilir.

Hızır, bir gün bir taş üzerinde oturmuş, ayağa kalkarak yürümeğe başlayınca taş ta yürümüş, bir anlatışa göre; bastığı yerlerden çimenler bittiği için, yeşil anlamına olan «Hızır» denilmiştir.

Hızır'ın; Çiçeklerden örtülmüş bir hırkası, al renkli külâhı, yeşil sarığı ve kırmızı papuçları vardır. Ak sakallıdır. Elleri yumuşak, beyaz ve kemiksizdir. Dilenci, fakir kılgına da girdiği olur.

Hızır, bunalmışların imdadına koşar. Bunun içindir ki: «Kul bunalmayınca Hızır yetişmez» derler.

Hızır, karada darda, denizde de boğulma tehlikesi içinde kalanların kurtarıcısıdır.

İLYAS: Hızır'ın arkadaşısıdır. O da peygamberdir. İlyas'ın giydikleri Hızırnkiler gibi süslü ve renkli değildir. İlyas; keçi derisinden uzun bir gömlek giyinmiştir. Uzun boylu, esmer ve çok zayıf bir ihtiyardır. Ateşten bir ata binerek göklere çıkmıştır. Yağmurlara hükmeder.

Hızır'ın elbiselerile vücudu ve elleri; İslâm sempatisine uyan bir düzenlemede bulunduğu, İlyas'ın ise; elbise ve vücut kompozisyonu, Hristiyan bir iconologue'un hayalinden doğma olduğu görülmektedir.

İlyas ta, Hızır gibi; denizde, karada ve göllerde darda kalanların imdadına kosar. Ama bu işlerde, Hızır kadar yaygın ve beklenen bir «nam» almamıştır.

Hızır ile İlyas; «Âb-ı Hayat» içtikleri için «ölmezler» arasına katılmışlardır.

**

«Âb-ı hayat»ı nasıl içtiler?

İskender Zülkarneyn (1), dünyayı fethe çıktığı zaman, Hızır ile İlyas ta berâberinde bulunuyorlardı. Bunlar bir ülkeye gelmişler, oranın insanları İskender'e demişler ki: «Şu karşılardaki karanlıklar âlemine giderseniz, orada bir su vardır. Bu suyu bulup ta içen ölmez. Buna «Âb-ı Hayat» derler. Biz bu suyu bulamadık». İskender bu sözler üzerine; kendisiyle berâberindekiler bir yöne, Hızır ile İlyas ta ayrı bir yöne gitmeği, hangisi bu suyu bulursa birbirine haber vermeyi kararlaştırarak yola çıktılar.

İskender'in yanında çok parlak iki mücevher vardı. B umücevherler karanlıkta yolları aydınlatırdı. Bunlardan birini Hızır ile İ-

(1) İskender'e Araplar: Zülkarneyn (iki boynuz sahibi) derlerdi. Bunun nedeni de; başındaki tacın, boynuz gibi iki çıkıntısı varmış.

İskender: M.Ö. 323 yılında genç yaşında öldü.

yas'a verdi. O gün gittiler. Hızır ile İlyas yolculuğu, hem de açılmışlardı. Yanlarında bulunan azıklarını bir su başında çıkararak yemeğe başladılar. Yiyecekleri içinde pişmiş balıklar da vardı. İkisinden biri yanlarında bulunan suya taşı daldırarak su alırken, tastan bir damla su; pişmiş balıklardan birinin üzerine damladı. Balık hemen canlanarak kendini suya attı, kaçtı. İki arkadaş anladılar ki aradıkları «Âb-ı Hayat» denilen su budur. Hemen taşı daldırdılar, doyuya bu sudan içtiler, ölümsüzlük arasına geçtiler.

O sırada görünmezlerden gelen bir ses; bu suyu bulduklarını kimseye söylememelerini bildirdi. Geri döndüler İskender'le buluştular, ama bu suyu bulup ta içtiklerini söylemediler.

Bunun için her yıl Hızır ile İlyas, bir deniz kenarında buluşur, tatlı tatlı konuşur, o günü anar ve ayrılırlar.

Bu güne Hızır ile İlyas adlarının birleşmesinden «Hidrellez» denildi.

Hidrellez günü yapılanlara geçmezden önce belirtmesi gereken; Hükûmetçe yapılmış yersiz kimi işler vardı ki, bunların başında gelen de; YASAKLAR idi.

Osmanlı Hükûmeti, idaredeki beceriksizliklerini örtmek, softaların dediklerini yerine getirmek için, zaman zaman acâyip ve çetireli yasaklar ortaya kordu. Kahve, tütün, içki yasaklarından başka; kadınların erkeklerle gezmelerini, birlikte kayıklara binmelerini, kadınların kendi aralarında olsa bile toplanarak gezme yerlerine gitmelerini önleyen yasaklar çıkarırdı. Bu yasaklar duruma göre az ve çok süreli olurdu. Bu yasaklar Hidrellez gezmeleri üzerinde de etkilerini gösterir, böyle zamanlarda herkes evinde, ailesiyle birlikte varsa evlerinin bahçelerinde olabileceği kadar eğlenirdi. Ancak bu yasaklar sırasında, erkeklerin kadınsız ve ailesiz olarak her yerde gezmelerine izin var idi ise de; bu da sönük ve tatsız geçirdi.

**

Şimdi, geleneklere göre; Hızır ile İlyas'ın görüştüğü bu günde neler yapılır, bu yapılanların ne gibi yararları olduğuna inanılır? Biraz da bunlardan söz etmek gerekir:

KISMETİN VE TALİHİN AÇILMASI İÇİN: Hidrellez gününden önceki gece, genç kızlar, bir gül fidanı dibine, içinde su bulunan bir çömlek korlar. Kızlar bu suya ken-

dilerinin yüksük, yüzük ve düğme gibi olanlarından birini atarlar. Çömleğin ağzını işlenmiş bir mendil ile bağlarlar. Hidrellez günü sabahleyin bu kızlar içlerinden birini seçerler, yüzünü örterler. İçlerinde sesi güzel olanlardan her biri birer mâni söyler, her mâniden sonra gözü bağlı kız çömlekten bulunanlardan birini çıkarır. Bu çıkan; kimin ise söylenen mâni de onun üzerine yorumlanır. Bu; çömlektekiler bitinceye kadar sürer. O gece Hızır gelmiş, çömleğin içine okumuş, her kızın kısmetini doldurmuştur.

Çömlekten eşyalar çekilirken söylenen mânilerden bir kaçı:

Su gelir kütüğünden,
İçemem köpüğünden.
Yetmiş bin öğüt versen;
Geçemem sevdiğimden.

Mendilim yele yele,
Yar gitti gurbet ele,
Yardan haber getiren;
Hem sevine, hem güle.

Karanfilim mor bana,
Ne bakarsın hor bana?
Ettiğinden sen utan,
Bulunmaz mı yar bana?

Kalenin altı tandır,
Yandır Allahum yandır!
Beni bir şahin eyle,
Yarın göksüne kondur.

Sevdiğim dur ağlama!
Kara yazma bağlama!
Ben kapağı kapayan;
Bir gün açar ağlama!

Karanfilim ez beni,
Al dilbentten süz beni.
Ben fındık altınıyum;
Gerdanlara diz beni.

KISMETİN ÇIKMASI VE TALİHİN AÇILMASI İÇİN: Kızlar kendi aralarında toplanırlar, mutfağa inerler, ocağa yaklaşırlar. Soyunmuş olarak ocaktan yukarı: «Talihim neredesin? Görün müyorsun? Çık, gel, bana yetiş!» diye ayrı ayrı üçer kez seslenir ve dinlerler. Yukardan iniltilere benzeyen sesler gelirse, talihlerinin açık olacağını anlar ve sevinirler.

Bu arada; kısmeti gecikmiş kızlar varsa onun başında o sırada kilit açarlar.

EV SAHİBİ OLMAK İÇİN: O gece bir gül fidanı dibine, çalı çırpıdan eve benzer bir şeyler yaparak bırakılır.

ZENGİN OLMAK İÇİN: Bir kesenin dibine gümüş bir para dikilir. Bu para bir gül fidanının dibine gömülür.

HASTALIKLARDAN KORUNMAK İÇİN: Yeşil çimenler üzerinde yatıp yuvarlanmak yararlıdır.

SIHHATLİ OLMAK İÇİN: Henüz sabah olmadan bir gül ağacına kendi eşyalarından birini dua okuyarak bağlamalıdır.

YILIN BAŞARILI VE BECERİKLİ GEÇMESİ İÇİN: Kuru otlardan ve küçük tahta parçalarından bir ateş yakılır. Kadınlar, kızlar ve erkekler bu ateşin alevleri üzerinden atırlar.

O YILIN UÇAR GİBİ HAFİF VE ÇABUK GEÇMESİ İÇİN: Kadınlar ve erkekler salıncaklarda sallanırlar.

HASTALARA İLAÇ İÇİN: Hidrellez'den birkaç gün önce 41 çeşit otu toplar, yıkar, bir şişede suya korlar. Hidrellez günü dualları okuyarak açarlar. Bu su; her hastalığa ilaçtır.

YILIN SIHHATLİ GEÇMESİ İÇİN: Sabahtan akşama kadar başına bir şimsir dalını takılmış bulundurmaktır.

BOYU KISA OLANLAR İÇİN: Boyun uzaması için, oklava ya da bir hamur çubuğu ile başa hafifçe vurmaktır. Uzun boylu ise; yine başına hamur tahtasile vurmaktır. Çok geçmeden boy normale iner.

YILIN TALİHLİ YA DA TALİHSİZ GEÇECİĞİNİ ANLAMAK İÇİN: Bir kaç gün önce, bir saksının içine, ya da bahçenin bir kenarına iki soğan dikilir. Bu soğanların yeşilleri Hidrellez'e kadar topraktan çıkmış ve 10-15 santim kadar uzamış olur. Hidrellez gününden önceki gece, bu soğanların yeşilleri ılık suya bir boya olmak üzere bir makasla kesilir. Bu kesilmiş yeşil soğanların birisi talih açıklığının, birisi de uğursuzluğun işaretidir. Kimin üzerine bu soğanlar niyet tutulmuşsa, Hidrellez sabahı bu soğanlara bakılır. Hangisi daha çok uzamışsa onun yılı buna göre geçecektir.

GÖLGE İLE İLGİLİ İNANIS: Hidrellez gecesini bir ışık yakılır. Işık duvara vurur. Işıkla duvar arasında duracak kimsenin başının gölgesi duvara vurmazsa bu; o kimsenin o yıl içinde öleceğine işarettir. Ancak şu

var ki; bu korkunç ve moral bozucu tecrübeği herkes kolay kolay yapamaz.

YILIN BEREKETLİ GEÇMESİ İÇİN:

1) Kimi köylerde sabahleyin erkenden (cin seher vakti) bir akar suyun kenarına gidilir. Oradan toplanan taşlarla küçük bir ev gibi bir şey yapılır. İçi de buğday ile doldurulur.

2) Gül bulunmayan köylerde, en uzun kavak ağaçlarından birinin dibine; rahat ve talihli bir hayat geçirmek ve onun gibi uzun ömürlü olmak için dualar okunarak paralar konurdu. Bu paraları çalmak için kim elini uzatırsa eli orada kalırdı.

3) Anadolu'nun iç köylerinde; o gün evin erkeği sabah erkenden kalkar. Yanına iki yaşına gelmiş bir de sığır alır. Evin içi geniş ise bu sığırı erzak anbarlarının yanında dolastırır. Bunu kimse görmeyecek ve ancak erkek yapacaktır. Sonra da ekmek teknesinden aldığı ekmeği ona yedirir. Yıl bereketli geçer.

BEREKET İÇİN: Köy zenginleri evlerinde o gün yemekler pişer, sofralar hazırlanır. Kadın, erkek, çocuk gider, sofralara oturur, verilen yemekleri yerler. Sofraya konulan ilk yemek tatlılardan seçilir. Ne kadar çok yemek yenirse o eve o kadar bereket yağar.

YİNE BEREKET İÇİN: Hidrellez günü köylü kadınlar; başlarına çimen yeşili örtü örter, ya da yemeni bağlarsa, o yıl yağmurlu ve bereketli geçer.

Hidrellez günlerindeki bu geleneksel hareketlerde; gül ya da kavak ağacının dibine paralar konulması; paranın ses ya da hayırlı haberler getirdiğine inanıldığı içindir. Güle ve gül fidanına olan ilgi ise; uğur getirisi üzerindeki inanış hiç bir zaman gözlerden ve gönüllerden uzak tutulmadığından ileri gelmektedir.

Gül, İslâm âlemindeki duygulara göre; kutsal nitelikler taşıyan bir çiçektir. Bunların başında da Muhammet Peygamber'in terinden türemiş olması gelmektedir.

XV. Yüzyıl şairlerinden Süleyman Çelebi; «Vesile tün Necat» adındaki mevlit kitabında bunun için şöyle demektedir:

Terlese güller olurdu her teri,

Hoş dürrerlerdi terinden gülleri,

Gül, sarıklara, kemerlere ve kuşaklara ta-

Mahmut Sural (ortada), Külahçı, Ali Sapmaz (sol başta) sikke giymiş olarak görülüyor.

Kühah etmek, külah giydirmek, külahları değiştirmek, külah yapmak gibi bir takım deyimlere giren «Kühah» nedir?

Yünden, çoğunlukla tiftikten yapılarak başlara giyilen kahve veya beyaz renk bir serpuş-

kıldığı gibi, genç kadınlar zülüflerine de tatar ve «Gül yağ.» sürerlerdi. Gül, gençler ve ihtiyarlar arasında sevap bir süs olarak kullanılırdı.

«Gül yağı»na da gül kadar değer verilirdi.

Şair Nevres (1876, Ö.) te bir şarkısında:

Gül yağını eller sürünür çatılsa bülbül.

Cinasi mısraında gül yağına dokunmuş oluyordu.

Halk arasında çok «makbul» olan gül yağı, bir halk türküsünde de şöyle geçer:

Gül yağı sürünmüşsün,

Rayhası kaldı bana.

Bu ne kadar güzellik?

Kurban olayım sana!

Kırmızı papuçlu Hızır'ın da, deyneği ile dokunduğu her gül ağacında renkli, güzel kokulu güller açardı.

tur ki, Cumhuriyetten önce halkın tümü bu başlığı giyerdi. Bu, da iki biçimde yapılırdı. Mevlîvi sikkesi ve areke. Aşağılarda da açıklıyacağım gibi, sikkeler uzun, arekeler kısa boylu olurdu.

Konya'da, bundan elli yıl öncesine kadar, geçerli sanatlardan birisi de «kühah» çılık sanatı idi. Bu sanatkarlar, o zamanın en parlak caddesi sayılan Türbe caddesindeki dükkanlarında «icrâ-yı sanat» ederlerdi. Fesler, külahlar çıkartılıp şapka giyildiği zaman bu sanat sahipleri keçe şapka yapmaya başlamışlar, bir süre de işleri pek iyi gitmişti. Fakat sonraları, keçe şapkalara rağbet azalmış ve bu esnaf ta ortadan kalkmıştır. Şimdi, koca Türkiyede bu işle uğraşan tek kişi kalmış, bu tek kişi de geçimini sâdece külahtan değil, şapka temizleyiciliği, imam fesi, az miktarda da mevlîvi sikkesi yaparak sağlamaktadır. Ali Sapmaz adındaki ustanın — Allah gecinden versin — ölümü ile bu sanat da ölecek, tamamen tarihe mal olacaktır.

Kühahçı Ali Sapmaz ustayı, Türbe Caddesindeki küçük dükkanında ziyaret ettim. Be-

ni içtenlikle karşıladı ve çay, sigara ikram etti, sordum:

— Ali usta, ustanız kim, kaç yıldanberi bu sanatta çalışıyorsunuz?

— Ustam, zamanının en ünlü külakçılarından sikkeci Ali ustanın oğlu Ahmet Çavuş'tur. Birinci Dünya Savaşında tertiplenip Şam'a gönderilen, senibolik Mevlevî Alayının sikkelerini yapan kişidir. Kendisi, sâdece bu iş için, daha önceleri gönderildiği kıtasından Konya'ya getirilmiş ve sözünü ettiğim alayın sikkelerini yapmıştır. Halbuki, o zamanlarda, bu işle uğraşan daha başkaları da vardı. Anlayınız, ustam Ahmet Çavuş işinde ne kadar becerikli imiş!.. Ustamın çift katlı bir sikkeli, Şehabettin Çelebiye bir altın'a sattığını pek net olarak hatırlarım. Bir sikkenin bir altın'a satılması bakımından iyi bir örnektir. Ben ise, elli yıldan beri bu sanatta çalışıyorum.

— Kaç türlü külâh vardır?

— Mevlevîlerin giydikleri sikkeli ile areke ve yörük kadınlarının giydikleri areke benzeri tek katlı külâhlar vardır ki, bunların işçiliklerinde fark yoktur da, biçimleri ayrıdır. Mevlevî sikkeleri çift katlı, ya da tek katlı olarak yapılır. Tek katlıları pek makbul sayılmaz. Bu tek katlı sikkeler sıcak memleketlerde rağbet görmektedir. Halep, Şam gibi...

— Tek katlı sikkeler nasıl oluyor?

— Ali usta bir sikkeli eline alarak, içinden bir başka sikkeli çıkardı. Çıkardı dedimse, ayrı bir sikkeli çıkardı sanmayınız!.. Yekpâre İdi, yani ikisi bir bütündü. Ali usta o bölümü tekrar içe sokup,

— Çift katlı sikkeli işte budur, yapılışı tek katlılardan daha da zordur? Bu, içe giren bölümlü olmayan sikkeler de tek katlı olanlardır.

— Halep'te, Şam'da mevlevîhâneler hâlâ vardır. Oralardan talep oluyor mu?

— Oluyor, oluyor ama ödemeli istiyorlar. Dış ülkelere de ödemeli mal göndermek mümkün olmuyor.

— Ya yurt içinden?

— Geçen yıl (1974) otuz sikkeli yaptım, ancak altı sikkeli satabildim, yirmi dördü elimde kaldı.

— Bir sikkeli kaç liradan satıyorsunuz?

— 100 - 135 lira arasında satıyorum. Şunu da yaz: Bir sikkeli iki metre keçeden çıkar. Bu fiyatla, bu sikkeler büyük bir kazanç ta sağlamazlar. Hele çift katlıların işçiliği de güçtür. Öylesine, ki bir sikkeli, sikkeli hâline gelinceye

kadar kırk iki defa elden geçer.

Osmanlı devrinde, gözden düşen yüksek rütbeli memurlarla Vezirler, makamlarının işaretini teşkil eden kavuklarını atınca külâh giymek zorunda kalırlarmış. Bu gözden düşmeler çokça, rakipler tarafından hazırlandığı için «Falanca, filanca külâh giydirdi» derlermiş. Külâh kapmak da, dalavere ile bir makama oturmak anlamına gelse gerek... Ama bizim Sapmaz ustanın böyle şeylerle hiçbir ilgisi yok. O, sâdece geçim derinde...

— Ali usta dedim, külâhın yapılışı nasıl oluyor? Bir tanesini yapsanız da görsem, mümkün mü?

— Ali usta «Peki» deyip yerinden kalktı ve bir rafta üstüste duran tepilmiş tiftiklerden alıp tezgâhına yaydı ve şu açıklamayı yaptı:

—Külâh yapmak için tiftik veya yünü önce pamuk atar gibi atarız. Sonra da bu atılmış tiftikleri bir hasır kalıba koyup, tıpkı keçecilerin tepdiği gibi teperiz ve tepilen tiftik veya yünler gördüğünüz bu hâli alır, dedi ve elli santim boyunda, otuz santim eninde, tüyleri kabarıklar duran tepilmiş bir demeti ortadan kesip bir-biri üstüne kapayarak, üsttekinin kenarlarını içe, alttakinin kenarlarını da üsttekinin üstüne kıvrarak irice bir külâh biçimine getirdi ve sonra hafifce sulayıp sabunladı ve önünde duran tahtanın üzerinde dürüp yuvarladı. Bu sabunlayıp yuvarlamalar, sıkmaları bir kaç defa tekrarlandıktan sonra açtı ve ustanın elinde iri bir külâh taslağı meydana çıktı. Taslağı tezgâha düzgünce yayıp, orasına burasına tiftik eklemeleri yaptı ve şöyle anlattı:

— İşin en önemli yeri burası. Külâhın, zayıf yerlerini bulup, ona göre yeni eklemeler yapmak lâzım.

Külâk taslağının orasını burasını, ancak gözünüzle takip edebileceğiniz bir süratle yokluyor, yine aynı süratle bir yerlere eklemeler yapıyordu. Bundan sonra yine sabunlayıp dürüp bükümler başladı ve oldukça irice tutulmuş külâh, bu dürüp bükümler, sıkmalar sonunda küçüldü, küçüldü normal büyüklükte bir külâh olup çıktı, daha sonra da uzun ve azman bir birçakla yüz bölümünü şöyle bir tıraşladı, ortaya pırl pırl bir külâh çıktı.

— Yabancılardan, senin bu külâhla ilgilenenler oluyor mu Ali usta?

— Eksik değil. Geçen yıllarda Amerikadan beş, İngiltereden de on sikkeli istediler gönderdim. İngiltereden Elina ve Don adlarında bir karı koca da külâh yapmayı öğrenmek istiyorlar,

Gelenekler, Eğlenceler :

KADINHANI KURTHASANLI KÖYÜNDE SAYA GEZİMİ

Yazan : Hikmet SU

Saya gezimi, Konya'nın Kadinhani kazası Kurtbasanlı köyünde bir muştı föresidir. Köylülerin «İldaz sıçrama (1) zamanı» dedikleri, baharın ilk müjdecisi günlerde başlar. İldaz sıçrayınca saya yanar, çek çeki kuşu taşlarını alır deliğine girermiş. Kuzular yeni yeni doğmaya başlarken, köyün delikanlıları sayaya başlar.

Önce sayayı idare edecek bir sayacı başı seçilir. Akşamları saya hazırlığı başlar. Gece saya gezimi, herkes yattuktan sonra yapılır.

Bütün gençler köyü ev ev dolaşarak, maniler söylerler, evlerden para, yumurta, bulgur toplarlardı. Toplanan «saya» ganimeti satılır, parasıyla yiyecek içecek alınır, gençler bir gece âlem düzenleyip eğlenirler.

SAYA MANİLERİ

Sayacı başı :

nasil yapıldığını gösteriyorum, ama yılda üç beş gün çalışmakla bu işi nasıl başarırlar bilemiyorum. Daha önce de söyledim ya, bir sikkeli, sikkeli haline gelinceye kadar 42 defa elden geçer. Böyle kısa stajlarla öğrenilmez.

Duvarda asılı duran İzmir Belediyesinin belgesi dikkatimi çekti, «O nedir?» diye sordum.

— 1970 yılında Ticaret Odası beni de İzmir Enternasyonal Fuarına göndermişti. Bizim külâhları, sikkeleri çok ilgi gördü, ama satış yasaklanmıştı, pek istifade etmedim. Gördüğünüz belge, bir başarı belgesidir.

— Siz bu sanatın son temsilcisiniz, neden bir çirak almıyor, yetiştirmiyorsunuz.

— Bu zamanda, büyük bir kazanç sağlamayan bu işe kim gelir? Çirak yetiştirmiyorum diye bana «sen hasudsun» diyorlar. Zorla adam yetiştirecek değilim ya. Devlet bu işe de el koyulmalıdır. Bu sanat ancak böyle yaşar.

Yekpâre bir Mehter başlığı getirip gösterdi. — Bu başlıkları keçeden ve iki parçadan yapıyorlar, halbuki bunun yekpâre olması şart. Uydurup uydurup yapıyorlar.

Ali Sapmaz ustayı daracak dükkânında kırımızı fesleriyle, sikkeli ve külâhları, Mehter başlıklarıyla başbaşa bırakıp, hayırlı işler dilekleriyle ayrıldım ve mahbaanın yolunu teperken, tarih olmuş eski günlerin anılarını düşünüyorum, o anılarla sarmaş dolaş oluyordum.

Saya saya sallı beye
Dört ayağı alı beye
Sayacı geldi duydu mu?
Selamını aldın mı?
Meleşin kuzularım.

Hep bir ağızdan :

Me... Me... Me...

— Sayıma kaç gün kaldı?

— Elli gün

— Elli günü geçelim

Koyunu kuzuyu seçelim

Meleşin kuzularım

Me... Me... Me...

Sayamız kutlu olsun

Verenin altın saçlı oğlu

Vermiyenin kel başlı kıza olsun

O da tandıra düşsün yansın

Meleşin kuzularım

Me... Me... Me...

Yine evlerden hediye verilmezse şu mani söylenir :

İldız sıçradı düştü

Sayamz yandı geçti

Bir hediye vermedin

Çimri ağam eline ne geçti

Meleşin kuzularım

Me... Me... Me...

Bazan da bulgur yerine torbalara toz, kül dökülür. Sayacılar bunu anlarsa şu maniyi söylerler.

Sayacıdan sakının

Demir kilit takının

Sayacının b.....nu

Kına diye yakının

Meleşin kuzularım

Me... Me... Me...

Yine Konya'nın bazı kazalarında ve köylerinde saya gezimine «LÜLÜ» derler.

Yine aynı amaç ve zamanda yapılan Lülü'nün Saya'dan ayrıcalığı, Lülüçüler mani söylemezler. Bir de kapıya gelmezler. Onlar, damlara çıkıp tandır bacasından evin içine çömlük sarkıtırlar ve hep bir ağızdan «Lülü.. Lülü.. Lülü» diye bağırırlar. Ev sahibi hediye bu çömlüğe kor ve ipi sallar. Bu yukarıdakilere çek işarettir. Onlar hediye alıp «Lülü.. Lülü.. Lülü» diye teşekkür ederler.

(1) İldız: Yıldız.

GAZİANTEP'TE HALK TAKVİMİ VE İLGİLİ TÖRELER

Yazan : Cemil Cahit BÜZELBEY

GİRİŞ :

Tarinin haber verdiğine göre Türklerin, dünyanın güneş çevresinde dönmeye dayanan, 12 yıl süren ulusal bir takvimleri vardı. Bunda her yıl, bir hayvanın adıyla anılırdı. İslâm dinine girmelerinden sonra ayın dünya etrafında dönmeye göre hesaplanan, Kameri - Arabi adlar da verilen, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçme tarihini başlangıç alan Hicri Takvimi kullanmağa başladılar. Bu çağlarda Avrupa'da İkin Jülyen, sonra Gregoryen adları verilen güneşe bağlı takvimler kullanılmakta idi.

Osmanlılar I. Sultan Mahmut çağına kadar Hicri Takvimi uyguladılar. Bu tarihte mali işlerdeki karışıklıkları önlemek üzere güneş temeline dayanan takar Hicret tarihinden başlayan Rumi adıyla ayrı bir takvim kullanmağa başladılar. Öbür resmi örgütler Hicri Takvimi sürdürdüler. 1917 de Efrenci Takvim, Takvim-i Garbi adı verilen Gregoryen Takvimi alındı. Ancak bunda başlangıç, Avrupa'da olduğu gibi Hz. İsa'nın doğum tarihini olan Miladi tarih değil, Hicret tarihi idi. 1925 yılı sonlarında ise bir kanunla Miladi takvim kabul edildi.

Güneşe bağlı takvimlerde yıl başı 1 Ocak olduğu halde Rumi Takvimde bir marttı.

Blindiği gibi kameri aylar 29-30, güneş ayları ise 30-31 çekmektedir. Bu nedenle hicri yıl 355 (Kimilerine göre 354), güneş yılı ise 365 gündür. 4 yılda bir 366 olur ki buna Sene-i Kebise denir (1).

Halka Göre Hicri Takvim :

Gaziantep'te Kameri-Arabi aylara «Gökayı» denir. Halk bilgisini bütünleyen ve bu çevrede içinde ayrı ayrı şairlere ait şiirler, ilaç tertipleri, sahibi ile ilgili kimselerin doğum ve ölüm tarihleri, başka bilgiler yazılı cönkler ve defterlerde halkın Gökaylarına Arabcasından ayrı adlar verdiği anlaşılıyor. Buna göre Arapça adlarla karşılıkları şöyledir:

Maharrem — Aşır Ayları
Sefer — Sefer Ayları
Rebiyülevvel — İlk Mevlit
Rebiyülahir — Orta Mevlit
Cemaziyelevvel — Son Mevlit
Cemaziye'ahir — Tövbe Ayları
Recep — İlk namaz

Şaban — Son Namaz

Ramazan — Ramazan

Şevval — Bayram Ayları

Zilkade — Boş Ay

Zilhicce — Kurban Ayları

Maharrem'e genellikle «Matemayı», «Aşırayı» denirdi.

Matemayı denmesinin nedeni Peygamberimizin torunu, 2. İslâm Halifesi Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in çoluk çocuğuyla birlikte Kerbelâ'da öldürülüşleridir. Bu ayda başta Bektaşî - Alevîler olmak üzere, Hz. Ali ve ailesine karşı aşırı sevgi besleyen Müslüman halk, Maharrem'in birinci gününden başlayarak on gün süreyle oruç tutar. İçlerinden kimileri bu sürede traş olmaz, hamama gitmezdi. Bu ay içinde genellikle nişan ve nikâh törenleri yapılmaz. Yapılırsa uğurlu olmayacağına inanılırdı. Bundan 50-60 yıl önce kimi Bektaşî dervişleri Maharrem'in yaz aylarına dek geldiği günlerde baş açık, yalın ayak, sırtlarında tulum veya güğümlemlerle cadde, sokak, çarşı, pazar dolaşarak su dağıtırlar, yankılanan seslerle Hasaneyn merisileri okurdu (2). Bu işin son temsilcisi, Hacı Ali Koçum adında sesi çok güzel, Türk sanat müziğinin yöntem ve makamlarını iyi bilen bir kimseydi (3). Ayrıca kimileri de Miyan Şerbeti dağıtırlardı. Bunun adına «Sebil etirme» denirdi (4). Şerbeti dağıtan kimseler dağıtım başlamadan önce şu gülbenki okurlardı:

«Sebilullah! hasbetenillillah Hasn Hüseyin efendilerimizin ruhu şad ola. Hayrat sahibinin hayri kabul olaaa...»

Bu sözler aynı zamanda sebil yaptırıldığını halka duyurmak amacını taşırdı. Gülbengi eşiden kadın erkek, büyük küçük tasını, maşrabasını, satılını (5) alan herkes sebil yapılan evin önüne koşardı. Ancak sebil başlamadan önce hayratı yaptıran kimse büyükce bir kap doldurtur, dağıtım sırasında nasılsa şerbet alamamış çok yakın komşulara, kapının önünden boş dönenlere üçbeş bardak verirdi. Yine bu ay içindeki günlerden birinde hanım ve erkekler ayrı ayrı bir araya gelerek Fuzulî'nin Kerbela olayı için yazdığı Hadikat-üs-süada» sınav okurlardı. Maharrem ayında evlerde yapılan önemli bir işde halkın «aşırşorbası» dediği pekmez,

ARAŞTIRMALARI

döğme (Kepeği çıkarılmış buğday), nohut, fasulye, bakla, loğlaz (börülce) den oluşan Aşura yapılıp dağıtılmasıdır. Bu, kapıya gelen yoksullara verilmesi satılmlarla komşu ve akrabalara dağıtılması suretiyle olurdu. Gaziantep Şeri Mahkeme sicillerinde kayıtlı bir çok vakıf yazılarındaki koşullar arasında «Aşura Hayratı» da yer almaktadır. Bu hayratın Maharremde yapılması bir çoklarında açıklanmaktadır

Maharrem ayında 10 gün süreyle aynı makatla oruç tutulur. Bu sürede su yerine şerbet içilir.

Mevlit her zaman okutulmakla birlikte Rebiyülevvel ayına Büyük Mevlit denmesinin nedeni, Hz. Muhammed'in bu ayın 12. günü doğmasından, mevlit törenlerinin yoğunlaşmasındandır. Mevlit camilerde ve en çok evlerde okutulur.

Rebiyülahir ve Cemaziyelevvel aylarına niçin Orta Mevlit ve Son Mevlit denildiği saptanamamıştır.

Gaziantep'te Recep, Şaban ve Ramazan'a «Üç aylar» denir. Bu aylarda din kurallarına çok bağlı bulunan kimseler «Ücaylar Orucu» tutarlar. Nafle namazı kılarlar. Dinsel görevlerini savsaklayanlar bu kutsal aylarda kendilerine ceza düzen verir, aksamsıclar Ramazanda içki içmezler. Ücayların kutsallığı ilknamaz ayında peygamberimizin ana rahmine düşmesi günü olan Regaip (Mirac), Sonnamaz ayında (Berat), Ramazanda (Kadir) gecelerinin bulunmasındandır.

Cemazive'ahir ayına Tövbe'yi denmesinin ücaylar ihadetine başlamadan önce Tanrıya bağlı dileğinde bulunulmasından ötürüdür.

Ramazana «On iki ayın sultanı» derler. Eskiden bu ayda okullar öde sonu tatil yapar. hayır sahipleri keselerinin ağızını açar, zekât fitre dağıtırlar, aksamları kurulan iftar sofralarında mahallenin voksulları da bulundurulurdu.

Gaziantep'te Evlenme törenleri için Ramazan ve Kurban Bayramları arası ve ötürüdür. Bunun hayırlı uğurlu olacağı kanısı vardır.

Halk bilgisinde Güneş takvimine bağlı aylar: Aynı kaynaklara göre Gaziantep'te Güneş takvimine bağlı ayların adları şöyledir:

Mart — Azer
Nisan — İbril
Mayıs — Mayıs
Haziran — Orak
Temmuz — Harman
Ağustos — Ağustos
Eylül — İlgüz

Ekim — Ortagüz

Kasım — Songüz

Aralık — Karakış

Şubat — Yağar

Martin halk arasındaki başka bir adı da «Beşe» dir. Marta «Deli Mart» da derler. Şubattan başlayan üç ayı ilgili olarak şöyle bir de terleme vardır:

Yediyenin yelleri,
De'i Beşenin selleri,
Üçenin gonca gülleri

Yediye, şubatin son üç gününden başlayarak Martin ilk haftasında da süren çok yelli geçen günlerdir.

Deli Beşe, martin fırtınalı sağnak yağışlı dönemidir.

Üçe, nisan ayında güllerin açmağa başladığı zamandır.

Halk takvimine göre kışın bölümleri :

Gaziantep'te kış mevsimi Karakış, Zemheri, Zahmeti diye üçe ayrılır.

Karakış :

2 aralıkdan 22 aralığa kadar olan on günlük sürenin adıdır. Çok yağmurlu geçer.

Zemheri : (Halk fonotğinde Zemhari) (Erbaşın) :

22 aralıktan 1 şubata kadar geçen 40 günlük süreye verilen addır. Sözcükler Arapça kökenli olduğunu noktaladıkları Zemheriye «Karakış» karşılığını vermektedirler. Meydan Laros, zemheri süresini 28 aralıkla 12 ocak arasında sınırlamaktadır (Cilt: 12, sayfa: 918).

Zemheride yılın en soğuk günleri egemen olur. Gaziantep çiftçileri zemheride havanın açık gitmesini isterler. Bunun nedeni bağ, zeytin, fıstık, incir bahçelerinin sürülmesi, bellemesi, ot köklerinin temizlenmesi olanağını elde etmektir. Bundan ötürü zemherinin yağışlı gitmesi, hele kar yağması bu çalışmalarını engellediğinden ürün için zararlı sayılır. Çiftçiler bu görüşlerini anlatmak için «zemharide kar değil kan yağar», der. Çiftçinin biri de şöyle demiş: «Kızım! Zemharide toz çıkarak avlu süpürürsen ayağına gümüş halhal alırım.» Pars Tuğlacı'nın Okyanus adlı Ansiklopedik sözlüğünden anladığımız göre Zemheri'nin yağışlı gitmesi yurdun başka yörelerinde de iyi sayılmıyor (Cilt : 6, Sayfa : 3087).

Gaziantep'te mevsimlerin bu arada zemherinin bir niteliği de su tekerlemeye geçmektedir: Zemheride kurttan Çayırda attan

İğdede avrattan
Harmanda Türkten
Haziranda yılandan
Ramazanda hocadan korkunuz.

Zahmeti (Hamseyin) :

1 şubattan 22 marta kadar olan sürenin adıdır. Halk «Zemharî gitti, kış bitti», der. Köylüler ise bunu «Çatlak çat, elim kalburunu at», diye belirtirler (6).

Zahmeti 12.5 ar gün hesabıyla 4 döneme ayrılır. Bu dönemlerin her birinin Arapça birleşik sözlü birer adı vardır. Birleşik sözcüklerde ortaklaşa geçen Sa'd sözcüğü kutluluk, uğurluluk, kutlu uğurlu anlamlarına gelir.

Sa'dızzebih (Uğurlu Bugazlama) : 1 şubattan 13 şubat öğle vaktına kadar olan süredir. Halk bu döneme «Arabın deve karnına girdiği gün» (Arap devenin karnına girdiği gün) der. Bu adlanmanın nedeni olan şu olay anlatılır: Yaşlı bir Arap yolculuğa çıkan, bir deve kervaniyle birlikte giden oğluna şu öğütünü vermiş:

— Oğlum bu mevsimde havalara hiç güven olmaz. Güneşli ılık bir günde bakarsın ki hava birden bozar. Fırtına yağış, soğuk başlar. Böyle den bozar. Fırtına, yağış, soğuk başlar. Böyle bir durumla karşılaşırsan deveni kuytu bir yere çek, bekle. Baktın ki soğuk ve fırtına sürüyor, tehlikeli olmağa başlıyor, hemen deveyi kes, karnına gir. Sakın yolculuğu sürdürmeyim deme.

Kafile yolculuğu sürdürürken bir gün kar ve fırtına kendini gösterir. Delikanlı babasının öğütünü anımsar. Bunu yol arkadaşlarına açıklar. Kuytu bir yere sığınacağını, gerekirse deveyi kesip karnına gireceğini anlatır. Yol arkadaşları bu sözlerine önem vermek şöyle dursun, alay bile ederler. Bunun üzerine delikanlı kafileden ayrılır. Bir kuytu yere sığınır. Sonra da deveyi kesip karnına girer. Tam 12.5 gün böylece kalır. Şubatın 13. günü öğle üzeri hava birden değişir. Gökteki bulutlar dağılır. Güneş ortaya çıkar. Hava ısınır. Artık bir sakınca kalmadığını anlayan delikanlı devenin karnından çıkar. Sonra öğrenir ki yol arkadaşlarının hepsi donarak ölmüşler. 13 şubata bu nedenle «Arapın deve karnından çıktığı gün» denir. Keskin soğukların sonu olarak kabul edilir.

Sa'dilbel (Uğurlu Yutma) : 13 şubat öğle vaktından 25 şubat akşamına kadar sürer. Bu dönemde buzlar çözülür. Her yer vıcık vıcık eriyen kar, su ve çamur denizi haline gelir. Bel' sözcüğünün yutma anlamına geldiğini bilmeyen

kimi halk, çamura batıp çıkmanın verdiği zahmetten ötürü bela olarak kullanır ve böyle anlamlandırır.

Sa'dissud (Uğurlu yükselme) : Şubatın 26 sından 9 marta kadar süren zamandır. Bu günlerde zorlu yel fırtınaları olur. Bu etkiyle ağaçların dalları sağa sola savrulur, yerlerdeki hafif nesnelere uçuşur. Ağaçlara su yürür.

Sa'dil Kabayı (Kutlu elbise, örtü) :
9 marttan 22 marta kadar süren bölümdür. Bu sürenin başlamasıyla otlar iyice fışkırır. Ağaçlar yaprak açmağa başlar. Havalarda ise bütün ısınır, kışın giyilen üstlükler, yünlüler çıkarılır. Halk bu konuda şu Arapça ünlü sözü kullanır. «Sa'dil kabayı işlah abayı». Anlamı «Abayı çıkar» demekmiş. Yukarıda da işaret ettiğim gibi köylüler bu dönemin bittiğini «Çatlak çat, elem kabuğunu at» diye niteler (6 sayılı açıklamaya bakın). Öbür yandan halk 22 marta «Sultan Nevruz» adını da verir. 21 martı 22 marta bağlayan gece Sultan Nevruz'un allar pullar içinde geçeceğine, ona yapılan dileklerin hemen yerini bulacağına inanılır. Bu nedenle leğenleri, kovaları su ile doldurup bunların altın olmasını dilerler.

Gaziantep'te eski martın 31 ine ve şimdiki nisanın 13 üne «Karnının oğlağını sel götürdüğü gün», derler. Söylentiye göre: eski nisanın 1. günü yaşlı bir kadın oğlağını önüne katarak kıra çıkar. Hava açık ve ılık, her yer yemyeşilmiş, çimenlerin üstüne oturmuş bir yandan örgü örüyor, bir yandan da hoplayıp zıplayan oğlağını gözetliyormuş. Kadın doğadaki bu duruma keyiflenir, gök yüzüne bakarak:

— Mart götüne parmağım dingildesin oğlağım, der. Eskiden mart 30, nisan 31 günmüş. Koca karının sözlerine pek kızan mart:

— Nisan kardaş, demiş olur, bana bir gün ver de şu kariya bir iş yapayım.

Nisan kabul etmiş. Bir gün vermiş, mart 31 gün olmuş. Biraz sonra hava birden bozmuş. Arkasından korkunç bir fırtına kopmuş. Sağnak halinde yağın yağmurlarla dereler, taşmış, her yeri sular kaplamış. Bu arada karın kendi canı derdine düşmüş. Oğlağı sular sürükleyip götürmüş. Bundan ötürü mevsim ne kadar kurak gitse de 31 mart (şimdiki 13 nisan) günü ile fırtınalı geçermiş.

Açıklamalar :

1) Giriş bölümündeki açıklamayı bunu iz-

Bize gelen KİTAPLAR

● **Cevdet Kudret: «ORTAOYUNU». Cilt 2. Onbeş oyun. Ortaoyunu üzerine II, Oyunlar: Hamam, Kâğıthane Safası, Kale, Kanlı Nigâr, Kızlar Ağası, Kunduracı, Mahalle başkanı, Mandıra, Ödüllü, Pazarcılar, Sandıklı, Sünnet, Tahir ile Zühre, Telgrafçı, Tireli, Eskici Kasım, Sonsöz, Dizin, Özel adlar, Atasözleri ve deyimler, Şarkılar, türküler, maniler, ninniler, başka şiirler, Fotokopiler. Kültür Bakanlığı - Kültür Yayınları, 24X16,5 Cm boyunda, 528 sayfa, 30 lira (Ankara, 1975).**

● **Prof. Dr. Orhan Acıpayamlı: «HALK BİLİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ». Sözlük, Prof. Dr. Sedat Veyis Örnekte incelenmiş, TDK Terim Kolu görevlilerinden Sevinç Koçak, Emel Göçen'in emekleriyle baskı evre-**

leyen araştırma bilgilerinin anlaşılmasında yararlı olur düşüncesiyle yaptım.

2) **Hasaneyin: Hasan ve Hüseyin demektir.**

3) **1925 de Gaziantep'li eski milletvekili, şair ve dilci İshak Refet Işıtan, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ahmet Haşim'le birlikte Gaziantep'e gelerek bir kaç gün burada kalmış, işte bu sırada Hacı Ali Babayı yanlarından ayırmamışlardır.**

4) **Miyan Şerbeti: Miyan köklerinin döğülme suretiyle liflere ayrıldıktan sonra su da ısıtılmasıyla elde edilen şerbetir. Vaktıyla sırf bu işle uğraşan bir esnaf vardı.**

5) **Satıl, bahraça Gaziantep'te verilen adıdır. Küçüklerine yoğurt, büyüklerine su satılı denir. Sözcük Malatya'da «Stil» diye söylenir.**

6) **Çatlak, biçim bakımından nohuda çok benzeyen, tıpkı onun gibi başakları olan bir bitkidir. Martın son haftası bu başaklar oluşur. İki parmak arasına alınıp sıkıldığı zaman çat diye bir ses çıkarır.**

7) **Bu araştırma yazımızdaki bilgiler, 1974 yılında 86 yaşında ölen annem Aliye Güzel ve 25-30 yıl önce aynı yaşlarda dünyadan geçen Ayvazın Hamidesi diye anılan hanımdan alınmıştır. Gerçi çocukluğumdan beri avrı avrı kimselerden de işiderek benim de belleğimde yer etmiş bulunuyordu.**

sine getirilmiştir. İçinde, Terimler üzerine, Önsöz, Kısaltmalar, Sözlük, Kaynakça, Eski terimler, Almanca, Fransızca, İngilizce dizinler yer almıştır. Türk Dil Kurumu Yayınları, No. 442. 19,5X13,5 Cm boyunda, 160 sayfa, 35 lira (Ankara, 1978).

● **Adnan Binyazar - Metin Öztekin: «YAZIN VE BİLİM DİLİMİZ» Önsöz, Kültür Dilimiz, Şiir Dilimiz, Dilde eski - yeni anlaşmazlığı, Eleştiri ve deneme dilimiz, Basın ve yayın dili, Özleşen dilimiz, Okullarımızda dil öğretimi, Bilim dilimiz, Gülmecc ve taşlama dilimiz, Roman dilimiz, Öykü dilimiz, Tiyatro dilimiz, Dil sorunları/Genel Değerlendirme konularında Ankara Radyosu'nda yirmi dört sanat ve bilim adamıyla Adnan Binyazar'ın yönettiği 13 açık oturumdaki tartışma ve konuşmalar. Türk Dil Kurumu Yayınları, Radyo ve TV konuşmaları Dizisi : 13. Yapıt, 19,5X13,5 Cm boyunda, 184 sayfa, 25 lira. (Ankara, 1978).**

● **M. Adil Özder - Sami N. Özerdim: «İKİ HALKBİLİMCİ: HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY/M.ŞAKİR ÜLKÜTAŞIR». Yaşamları boyunca Halk Bilgisi çalışmalarına geniş yer ayıran iki değerli bilim adamımızın ayrı ayrı biyografileri ve eserlerinin bibliyografyası verilmektedir. Önsöz, Folklor Araştırmaları Kurumu Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Hikmet Dizdaroğlu tarafından yazılmıştır. FAK Yayınları: 5. Yapıt, 20x14 Cm boyunda, 38 sayfa, 10 lira (Ankara, 1978).**

● **Türk Dil Kurumu: «RESİMLİ TÜRKÇE SÖZLÜK». Önsöz, Yazım Kuralları, Türk Yazımında kullanılan imler, Sözcüklerin açıklanmasında tutulan yollar, Sözcükte kullanılan imler, Sözlükte kullanılan kısaltmalar, Türk Abecesi, Sözlük (647 sayfalık), Yararlı bilgiler, Türkçede en çok kullanılan kısaltmalar, Matematik, Fizik, Kimya bilimlerinde kullanılan imler ve simgeler, Periyodik dizge, Abecesel sıralamaya göre elementler, Yeryüzü üzerine genel bilgiler, Bağımsız ülkeler, Ülkelerin para birimleri, Ölçü birimleri, Yüzlerce resim. 20 X 13 Cm boyunda, 688 sayfa, 80 lira, Öğretmen ve öğrencilere indirimli (Ankara, 1977)**

Yeni Yayınlar :

«BILGARSKI FOLKLOR» (BULGAR FOLKLORU) DERGISİ

Yazan : Türker ACAROĞLU

Bulgar Bilimler Akademisinin Folklor Enstitüsü, üç yıldan beri «Bilgarski folklor» (Bulgar folkloru) adlı altı aylık bir dergi çıkarmaktadır. Yazı kurulu: Petir Dinekov (başyazar), Rositsa Angelova, Todor İv. Jivkov, Nikolay Kaufman, Stefana Stoykova. 0.90 levaya satılan, her sayısı gittikçe ucuzlayan bu derginin ilk sayısını, ne yazık ki, elde edemedik. Yıl 1, sayı 2; yıl 2, sayı 1 ve 2 elimizdedir. İncelemelerden başka, olaylar, kitap tanıtımları da verir. Her sayının içindekileri sunalım:

Yıl 1, sayı 2 : Bulgar folkloristik tarihinden, doğuşu iki itiraf (Mihail Arnaudov); Ulusal uyanış döneminde Balkan uluslarının çeteci türküleri (Stefana Stoykova, Osmanlı egemenliği döneminde dağıtılan devrimci çetecilerden söz eder); Çeteci folklorunda türler (Igor M. Şepetunov); Bulgar folkloristliğinde Ballad'ın sorunları (Stoyanka Boyacieva); Güney Slavların halk yaratımında beceriden sanata (Atanas Slavov); Bulgar türküsü ve düzyazı folklorunda «Zabrana»nın (tabu, yasak) izleri (Yordanka Kotseva); «Gel iplik bükelim, öfelim» başlıklı düşün türküsünün yapısı (Radost İvanova); Pirin dağlık bölgesinde halk düzyazısını üzerinde taşıyanlar (Evgeniya Mitseva - Kolarska'nın bilimsel bildirisi).

Olaylar dizisi: Folklor Enstitüsünün konduğu Sovyet kadın folklorcusu (Stoyanka Boyacieva); Filibe ilinde halkın folklor geleneklerini araştırma topluluğu (Lübcmira Parpulova); Rusçuk'ta Tuna kıyısı ülkeleri folklor festivali (Rayna Katsarova), İvan Kuzmanov Şapkarev (Petir Dinekov); Yurt kaynakçasında folklor (İvan Kanturov).

Kitap tanıtımları: Slav epik topluluğunun araştırılmasına katkı (Todor İv. Jivkov); Orta Rodoplardan halk türküleri (Vasilka Kuzmanova); Romen balladı üstüne yeni bir çalışma (Lilyana Bogdanova).

Yıl 2, Sayı 1 : Folklor ile edebiyat arasında (Petir Dinekov); Bulgar müzik folklorunda Arap öğeleri (Stoyan Cucev); Folklorik olan ve olmayan türküsü (Todor İv. Jivkov); Çavdar adının efsanesi, kökeni, anlamı (Boris Simeonov); Vuk Karadžić'in arşivinde Bulgarlara ait gereçler (Gulab Dobrasinoviç, bilimsel bildiri); Nayden Gevrev'un folklorik konulu, bilinmeyen bir şiiri

(İliya Todorov, bilimsel bildiri).

Olaylar dizisi: Halk türküsüne doğru fedakârlıkla (Agapiya Balareva, Elena Stoin'in 60. yaş dönümü dolayısıyla); Bulgar folklorcularının üçüncü ulusa simpoziumu (Stoyanka Boyacieva); Ortabalkan'da üniversite öğrencilerinin folklor gezisi (Vladislav Simeonov); Belçika'da bir Bulgar düşünüyü (Georgi Gramatikov); VIII. Uluslararası Slavistler Kongresinin konuları.

Kitap tanıtımları: Hr. Vakarelski, Bulgaristan budunbetimi (Lilyana Bogdanova); Slav epik geleneğini izlemek (Vasilka Kuzmanova); Slav müzik bilgisi alanında kazanç (Todor Todorov); Bulgar masalları Almandada (Yordanka Kotseva); Rus halk türküleri üzerine İtalyanca bir kitap (Lilyana Daskalova).

Yıl 2, sayı 2 : Edebiyat ve folklorunda tipik yaşam durumları (Yuliyana Kşijanovski); «Nibelungen üstüne şarkı» ve Bulgar halk eposu (Evgeniy K. Todorov); Apokrif dualarında folklor (Donka Petkanova - Toteva); Raço Stoyanov'un «Ustalar» dramı ve halk sanatı (Nikolay Dimkov); Yane Sandanski üzerine halk düzyazısı (Kostadin Dinçev, bilimsel bildiri).

Olaylar dizisi: 85 yaşına basan Dimitir Osinin (Petir Dinekov); Ödül kazanmış folklor korolarının ilk festivali (Kostadin Dinçev); Bulgar peri masallarının şiiri üzerine savunulan bir adaylık tezi (Stoyanka Boyacieva); Tatyana A. Koleva'nın ölümü (Todor İv. Jivkov).

Kitap tanıtımları: Folklor ve ideoloji (Todor İv. Jivkov); Güney-Doğu Avrupa balladının incelenmesine yeni bir katkı (Olga Mladenova); «Manol Usta» balladı üzerine yeni bir Romen araştırması (Dimitru Zavera).

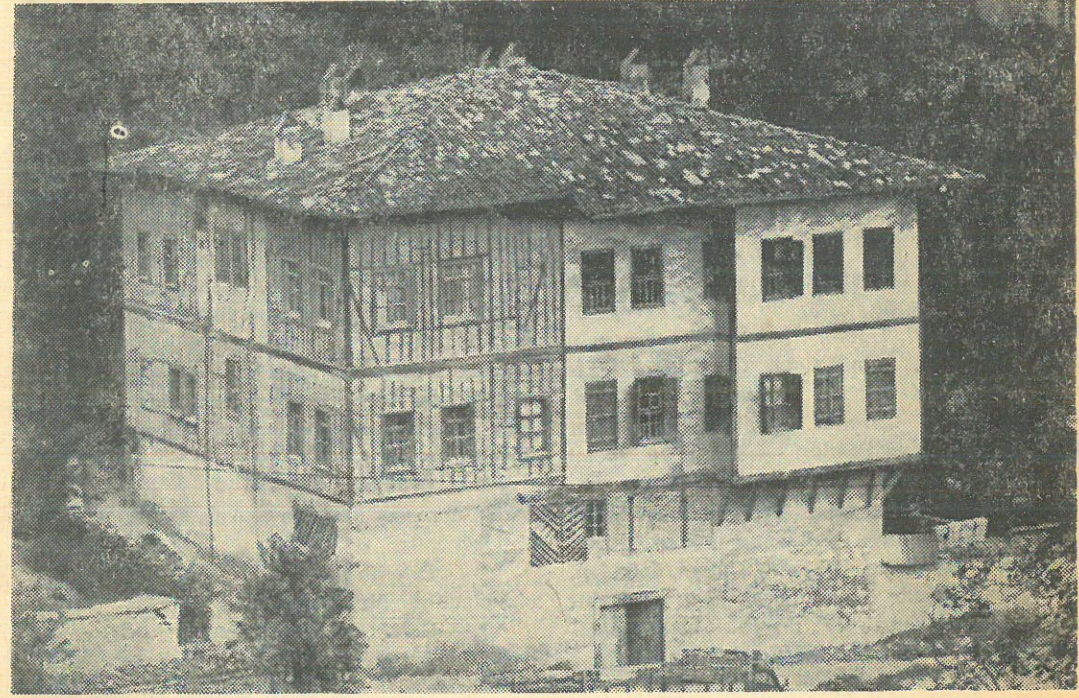
Görüldüğü üzere, «Bulgar folkloru» dergisi, uluslararası alanda olduğu kadar, Güney-Doğu Avrupa ve Balkanlar alanında da şimdiye kadar ihmal edilmiş bir boşluğu doldurmaktadır. Makaleleri, araştırmaları, olayları, kitap tanıtımlarıyla bu önemli dergi, bizim için de ilginç nitelikler taşımaktadır. Anlaşılan odur ki, özellikle Osmanlı dönemine ait birçok folklor konusunun incelemelerini bu dergiden izleyebileceğiz. Bunlardan bazısının dilimize çevrilmesi gerekebilir.

144 Türkiye'de özel kişiler, dernekler, üniversitelerin folklor kütüphanelerince çıkarılan birkaç folklor dergisi vardır. Ancak bunların çoğu yalnızca ge-

Halk Yapı Sanatı :

SAFRANBOLU'YU KAZANMAK OLAYI

Yazan : Yaman AKBAYAR

Tipik bir Safranbolu Türk evi

Yıl : 1975 idi. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsünde bir hareket, Safranbolu Belediyesi'nde bir hareket... Safranbolu'da, Zonguldak'ımızın bu ilçesinde buluşulacak. Enstitünün girişimiyle, bir hafta düzenlenmesine başlanacak. Böylece, o yıl 30 Ağustos - 5 Eylül tarihleri arasında, «Safranbolu Mimarî Değerleri ve Folklor Haftası»nın ilki halka sunulacak.

O heyecan, 1975'de, 1976'da, 1977'de yaşandı... Halkın ilgisi, Belediyenin bilinçle görev yap-

reç (malzeme, materyel) yayınlayan dergilerdir. Folklor birleşim (sentez) denemesi yapabilmek için folklorcumuz var. Bunlar da değerli yapıtlarını yayımlama olanağını pek bulamıyorlar.

En iyisi, Bulgaristan'da olduğu gibi, Devletçe bir Türk folkloru dergisinin resmen yayınlamasıdır. Kültür Bakanlığına bağlı Folklör Araştırma Dairesi'nin şimdiye kadar iki sayı çıkarabildiği yıllık iyi bir başlangıçtır, ama yeterli değildir. Aslında bu yıllık da iki yıldan beri çıkmamaktadır, olayların, yeni yayınların çok gerilerinde kalmıştır, yayınlamak üzere gönderilen bir-

masını, Safranbolu'lu gençlerin katkıları, Haftanın sürdürülmesini sağladı. Tarihsel çevre korunması konusunda çalışmalar yapacak olan Safranbolu'yu Koruma Derneği kuruldu. Dernek, bir dergi yayımlamağa başladı.

Biz, ilk Hafta'da folklor ile ilgili neler yapıldığı hakkında, elinizdeki derginin Mart 1976 ayında yayımlanan 320 nci sayısında bilgi vermişdik.

Bu yazımızda da, 1976'daki ikinci ve 1977'deki üçüncü hafta'da folklorla ilişkin yapılanları

çok değerli yazıyı geri çevirmiştir. Yıllık yayını sürdürülebilir, ama aylık ya da üç aylık bir derginin yayınlaması da gereklidir.

Bizim gibi, folklor araştırmalarına yeni başlamış ülkelerde folklor kaynakçalarına önem verilmelidir. Bilimsel bir disiplin olan Kaynakça, dünyanın toplumsal ve bilimsel yaşamında gittikçe önemli bir yer tutuyor. Özellikle İtalya, Fransa, Bulgaristan, Romanya, Sovyetler Birliği vb. gibi ülkeler kaynakça yayınlarına pek çok önem veriyorlar. Bunun bizde de böyle olması gerekir. 145

belirteceğiz. Her iki hafta da, 6-12 Ağustos tarihleri arasında organize edilmişti.

1976'da: Erkek Düğün Âdetleri, Safranbolu Türküleri gösterileri, Tuğan Saraçoğlu'nun Anadolu Çorapları ve Keseleri Sergisi,

1977'de: Geleneksel Kent Dokusu - Anadolu'dan iki Örnek: Muğla ve Gaziantep (Hazırlayanlar: H. Göktuğ Vensürel, Kâni Kuzucular, Engin Özden), Eski Türk Ebrûları (Kemal Elker Koleksiyonu), Halk El Sanatlarından Örnekler (Tuğan Saraçoğlu Koleksiyonu) sergileri, Safranbolu Halk Oyunları, Karagözün Dünyası (İstanbul Üniversitesi Film Merkezi; Yönetim : Sabahattin Eyüboğlu — Aziz Albek), Film Gösterileri, Uğuroğlu Barlas'ın Safranbolu Halk Hekimliği, Cemil Cahit Güzelbey'in Etnografyamızın Karşılaştığı Tehlikeler, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Safranbolulu Hattat Mehmet Efendi ve Eserleri — Safran ve Önemi konulu konferansları.

Yazımızın sonuna, 2. Safranbolu Mimari Değerleri ve Folkloru Haftasının bitişini izleyen günlerde belediyece Safranbolu'lulara dağıtılan, yararlı nitelikteki, yararlı, ancak daha geniş biçimde yayımlanmalıydı diyerek eleştireceğiniz bildiriye tam metin olarak alıyoruz.

«Sayın Safranbolu'lular,

II. Safranbolu Mimari Değerleri ve Folkloru Haftası Sayın Safranbolu'luların desteği ile başarıya ulaşmış bulunmaktadır.

Yurdumuzun değerli bilim adamlarından eydana gelen konuklarımızın ağırlandığında halkımızın gösterdiği konukseverlik Safranbolu'muzun değerini bir kat daha arttırmıştır.

Beldemizde bulunan tarihî mimari değerlerin, bugüne kadar korunmasında, halkımızın f, âdet ve geleneklerine bağlılığının rolü büyüktür.

Bugün bilim çevrelerince ve sanat tarihçerince hayranlıkla izlenen evlerimiz bize hak bir gurur vemelidir.

Anadolu'da çok az rastlanan böylesine konmuş bir kentin sakinleri olarak bizlere düşün görevler de bulunmaktadır. Şu anda yalnız kiye'nin değil, dünyanın da dikkatli üzerimizdir. Safranbolu artık dünyada da tanınan ve inen bir kent olma yolundadır. Evlerimizin oğrafları büyük kentlerimizde sergilenmekte Safranbolu haklı bir ün kazanmaktadır.

Ancak son yıllarda güzel Safranbolu'muzun nel görünümünde değişmeler ve bozulmaların, evlerimizin güzel görünüşleri bozul-

maktadır.

Birbirinden güzel eski evlerimizin günümüz şartlarına göre bir takım sorunları olabilir. ama bunlar çözümlenebilir sorunlardır. Bu sorunların çözümünde Belediyemiz size yol gösterici olmaya hazırdır.

Yalnız önce sizler, artık milletimize mal olmuş hayranlıkla izlenen dede hatırası evlerimizi seviniz, onun üstünde bulunan arsadan daha değerli olduğuna inanınız.

İçinde oturduğunuz evleriniz sizindir. Ancak sokak herkesindir. Evlerinizin sokağa bakan yüzleri, evlerinizin cepheleri, o sokakların bir parçası, kentimizin genel görünüşünün ana unsurudur.

«Asrî pencere» kötü bir moda salgınıdır, bir kanser gibi bütün kentimizi kaplamak üzeredir. Asrî pencere yaparken neler kaybettiğinizi biliyor musunuz?...

1 — Evlerimizi, taşıyıcı ahşap dieklerini keserek, depreme karşı dayanıksız hale getirdiğinizi düşününüz.

2 — Evlerimizi güzel nisbetlerini bozarak, çirkinleştirdiğinizi unutmayınız.

3 — Geleneksel kara kapaklarımız, pencerelerimizin göz kapaklarıdır, onları kaldırmakla pencerelerimizi ele, güne, güneşe ve toza karşı kontrolsüz bıraktığınızı unutmayınız.

Bugünün mimarlarının bir türlü arayıp bulamadığı dede yadigarı asırlık pencerelerimize bir MODA uğruna kıymayınız.

Eski Türk kiremitleri ile Marsilya kiremitlerini değiştirmeyiniz. Aralarındaki renk farkıyla evlerimiz saç kırana tutulmuş hasta insanlara dönmektedir. Bu da kentimizin genel görünüşünü büyük ölçüde bozmaktadır.

Eski usul kiremitler daha ucuz ve dayanıklıdır. Safranbolu'muz bu kiremitleri yeniden imâl edebilir.

Safranbolu'da yaşayan tüm Safranbolu'luların bizlere destek olacağına olan inancımızdan kuvvet alarak sizleri yukarıdaki hususlarda yardıma çağırıyoruz.

«Safranbolu'muzu el birliği ile koruyalım».

Saygılarımla.

Kızıltan ULUKAVAK
Belediye Başkanı

146 Dört - beş ay sonra dördüncüsü düzenlenecek Hafta'nın yine başarılı geçmesi ve tarihsel çere korunması sorununa çözüm getirmek üzere, yut çapında bir haftanın en kısa sürede başlatılması özlemi ve dileğiyle...

Araştırmalar :

KARACAOĞLAN ÜZERİNE YAPILAN YANLIŞLIKLAR

— II —

Yazan : A. Saim EMİRMAHMUDOĞLU

Yapılan yanlışlıkların nedenlerini bu yazımızda kısaca özetledikten sonra konumuza geçecek ve yapılagelen sâdece iki yanlışlığı gözönüne koyarak birkaç söz de biz söyleyeceğiz.

Yapılagelen yanlışların ve yanlışlıkların nedenleri :

1 — Halk şiiri telden tele, dilden dile halk belleğinde süregelmektedir. Yazılı olmadığı için, dilden dile süregelen bazı değişikliklere uğraması, ya da yanlışlıklar yapılması olağandır. Doğal karşılamak gerekir.

2 — Hak şiirinin tek yazılı kaynağı cönklerdir. Dilden dile süregelen değişiklikler, ya da yanlışlar cönklerle de değişiklik, ya da yanlış olarak geçirilmiş olabilir. Bu değişiklik ve yanlışlıklar cönk yazarlarının da yapılmış olabilir. Bunda cönk yazarının görüş ve düşünceleri neden olduğu gibi, Arap harflerini kullanmaktaki yeteneksizlikleri ve imla kurallarındaki bilgisizlikleri de neden olmuş olabilir.

3 — Cönklerin yanlış okunması da değişikliklere ve yanlışlıklara neden olmaktadır. Bunda, a) Cönkteki yazıların kaligrafi bakımından yetersiz ve okunaksız oluşunun etkisi olduğu gibi, b) Osmanlıcada ve elyazmalarında sesli (vokal), ya da hareke olmayışının ve kullanılmayışının, c) Ayrıca Arap harfleriyle yazılışları aynı olan birçok sözcüklerin başka başka anlamlara gelen başka başka okunuşları da etkili olmaktadır. Örneğin: gel, kel, gül, kül (bütün) ve göl, kül, gül, (güllmekten) sözcüklerinin Arap alfabesiyle yazılışları aynı olduğu halde okunmuş ve söylenişleri anlamlarına göre başka başkadır.

Burada, Karacaoğlan şiirlerinde bu yüzden yapılagelen bir yanlışlığa da biz parmak basmak istiyoruz :

«Döş» sözcüğü gibi Maraş'ta pek yaygın olan ve çok kullanılan bir de «Kulunç» sözcüğü var. «Kulunç» Maraş ağzında bele doğru iki omuz arasına verilen addır. «Sirt» demektir (1). Arapçada «sızı» anlamına gelen

«kulanc» sözcüğünden, söyleniş Türk ağzına uyumlanarak Türkçeleştirilmiş, ve anlam değişikliğine uğrayarak ta insanın sırtı anlamında «kulunç» olarak kullanılmaktadır Maraş ağzında.

Bu sözcüğün (e) li hali «kulunca» ile «kol» gibi, kolunuzca, kol boyunca» anlamında kullanılan «kolunca» sözcüğünün Arap harfleriyle yazılışları aynıdır. Böyle olunca, «kulunca» sözcüğü yanlış olarak ve yerel anlamı bilinmediğinden «kolunca» okunmuş ve doğal bir yanlışlık yapılmıştır ve hâlâ da yapılagelmektedir Karacaoğlan'ın aşağıdaki şu mısralarında :

«Sahverirsın kulunca
beliğin kara değil mi»

Şairin bu mısralarla, karşısındaki kadın, ya da kızın örülmüş kara saçlarını (beliğini) omuzlarından ve belinden (sırtından) aşağı salıvermiş olduğunu söylemek ve anlatmak istediği apaçıktır. Yanlış okuma nedeniyle yukarıdaki mısralar rahmetli S. Nüzhet'ten başlayarak tüm yayınlarda,

«Sahverirsın kolunca
Beliğin kara değil mi»

olmuş ve bu yanlış gözden kaçarak pütmüzedek süregelmiştir. Bu durumu ve yan-

(1) Aşağıdaki ağıt parçalarında görüldüğü gibi :

Saplanmış kulunca kanlı bıçaklar
Arkadan vurdular onu alçaklar
Geçse uzun yıllar kanı kan paklar

Beklesin ağlasın dursun ağlasın
Ayşe gelin ciğerini dağılsın

Dost mu olur sandın asker kaçığı
Sapamışlar kuluncuna bıçağı
Koçyiğit Ali'min söndü ocağı

Ben ağlamayım da kimler ağlasın
147 Ayşe gelin karaları bağlasın.

ışın düzenlenmesini araştırmacıların dikkatine sunmakta yarar görüyoruz. (2)

Bir de büyük halk şairi Karacaoğlan'ın doğum yeri üzerine yapılan yanlış bir yorumla dikkati çekmek isteriz.

Şairimizin bir mısraına dayanılarak MAMALI köyünde doğmuş olabileceği ileri sürülmek istenmektedir. MAMALI adında Kırşehir'e bağlı Mecidiye ilçesinin bir köyü olabilir. Başka ilçelerin de MAMALI adında köyleri bulunabilir. Şairin şiiri bütün olarak incelenince yerde sâdece,

«Mamalı'dan ben bir Rıdvan oğluyum» mısraı ele alınarak Karacaoğlan'ın bir Mamalı köyünde doğmuş olabileceği yorumunu ileri sürmek yanlıştır. Bu da, S. Nüzhet'ten başlamış ve daha sonrakilere dayanak olarak bu güne kadar süregelen bir yanlıştır. Hem de iki yönden yanlıştır :

1 — Şiir bütün olarak incelenince Mamalı'dan olanın Karacaoğlan değil, şiirde adı geçen İsmail Bey olduğu görülür.

2 — Şiirde geçen MAMALI'nın, aslı Devlet arşivinde bulunan tarihsel ve elyazması eski belgelere göre, Maraş - Zülkadriye eyaletinde yaşamış eski bir Türkmen aşiretinin adı olduğu ortaya çıkmaktadır. Divan-ı Hümayun mühimme defterinde kayıtlı, 960-1200 hicri yıllarını kapsıyan hükümlerde bu husus kuskuya yervermeyecek kesinlikle görülmektedir. (3)

Biraz daha açıklayabilmek için Ahmet Refik'in (ANADOLU'DA TÜRK AŞİRETLE- Rİ) adlı kitabından bazı paragrafları buraya aktarmakta yarar görüyoruz. Divan-ı Hümayun mühimme defterinde yazılı hükümleri sıralayan Ahmet Refik şöyle diyor :

«...Türk aşiretlerinin çoğu Anadolu'da, bir kısmı da Rumeli'ndedir. Has, ziynet ve timarlarda yaşayan bütün reaya hakkında olduğu gibi, bu aşiretleri de nizam ve intizam altına almak, imparatorluğun müdafaa- sı için onların da kudret ve kuvvetlerinden istifade etmek için kanunlar ve nizamlar vaz'edilmiştir. Gerek Fatih'in ve gerek Kanuni Sultan Süleyman'ın kanunnâmelerinde bu Türk aşiretleri hakkında bir çok maddeler mevcuttur.» (Mukaddime s.V)

Ahmet Refik Anadolu'da yaşayan Türkmen aşiretlerini buldukları yerlere göre aralarken de şunları yazıyor :

«YENİ İL ve TÜRKMANI HALEP MU-

KATAASINA TÂBİ OLANLAR: Afşar türkmeni, Abalı türkmeni, Üsküdar türkmenine tâbi Şam Beyazı (Bayatı) türkmeni, Kızık türkmeni.. vs.

«İFRAZI ZÜLKADRIYYE MUKATA- ASINA TÂBİ OLANLAR: Danışmendli türkmeni, MAMALI türkmeni, Hacı Ahmetli türkmeni.

«MARAS'TA BULUNANLAR: İli Beğli türkmeni, Kadılı türkmeni..... vs.

«Bunlardan maada Adana, Karsı Zülkadriyye, Piyas, Bilân taraflarında da bir çok türkmen aşiretleri vardı.

«Aşiretler uzun müddet konar göçer bir halde yaşadılar. Hicri onbirinci asırdan itibaren bunların iskânına başlandı. İskân mahalli olmak üzere Raka havalisi münasip görüldü. Fakat bunlar Raka'ya sevkedildiler, aradan bir müddet geçer geçmez tekrar kaçtılar, Anadolu içlerinde başka cemaatların içlerine sınırlardı. Bununla beraber, aralarında daima yaylak ve kışlak münazaaları eksik olmazdı. Civar karyelerin ekinlerini

(2) Bakınız: a) Ahteri-i Kebir'de, El Kulunc: (bizzam ve fethülâm) bir marazdır ki etibba katında maruftur, deniliyor.

b) İlâveli Müntehabat-ı Lügat-ı Osmanîye (Arap harfleriyle harekeli), Kulunc: Bağır sak ağrısı ki begayet eziyet verir ve omuz başlarına vesair azayı bedene rih ve soğuk sebebiyle âriz olur bir ağrı ki damarlar taş gibi katılaştır.

c) Arap harfleriyle harekeli küçük Lügat-ı Osmanîye'de, Kulunc: Begayet eziyet veren bağır sak ağrısı ve omuzbaşlarına ve sair azayı bedene rih ve soğuk sebeplerle âriz olur bir ağrı ki tamarlar taş gibi katılaştır.

d) M. Baha, Yeni Türkçe Lügat'ta ise (Harekesiz, Arap harfleriyle), Kulunc: Şiddetli veca, sızı, Kırmak: oğuşturmak, biçimlerinde açıklanıyor.

e) Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 1966 baskısında, Kulunc: Şiddetli ağrı ve özellikle kalın bağır sak ağrısı. Kırmak: ağrıyan yeri muncıklayarak uğmak. Aynı sözlüğün 1974 baskısında da, Kulunc: şiddetle özellikle kalın bağır sak ağrısı. —Kırmak: ağrıyan yeri muncıklayarak ovmak. biçimlerinde açıklanmaktadır.

(3) Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, Devlet matbaası — İst. 1930.

biçerler, otlaklarına girerler, halkını soyarlardı. Bu sebepten dolayı aşiretlere karşı ağır cezalar konuldu. Ekseriya üzerlerine asker sevk edildi. Bir çokları, şekavette bulunmamak, ve aralarında şaki zuhur ederse bizzat teslim etmek, başka aşiretleri aralarına kabul etmemek şartıyla kudretlerine göre nezir akçesi edasına mecbur tutuldular. Nezaman aralarında eşkiya zuhur etse, nezir akçeleri alınır, silahları «miri için zabt» olunur, ata binmeleri, silah kullanmaları men'edildi. Daha ziyade ileri gidenler Raka'ya sürülürdü

«Anadolu'da Yeni İl, İç İl, Türkmanı Halep, Maraş, İfrazı Zülkadriyye'ye tâbi türkmenlerden başka, Aydın havalisine kadar yayılmış bir çok türkmen cemaatları, hatta Kuzadasında bile Yürük mahallesi vardı. Bu cemaatların hayatı hicri onikinci asırdan itibaren hep şekavette geçti, içlerinden ancak bir kısmı iskân edilebildi.

«İşte bu kitap, Rumeli'nde ve Anadolu'da yaşayan Yürüklerle Türkmen cemaatları hakkında Divanı Hümayun tarafından yazılan hükümleri cami'dir. Bu hükümlerden, muhtelif cemaatların Anadolu'da hangi noktalara kadar yayılmış oldukları, muhtelif zamanlarda ne gibi hadiseler meydana vermiş oldukları vaz'han anlaşılır.» (Mukaddime s. IX,X)

«Vesikalar Hazinesi Evrak'ta 961 tarihinden itibaren başladığı cihetle, o tarihten 1200 senesine kadar tarih sırasıyla yazılmıştır.» (Mukaddime s: X)

Evet, Divan-ı Hümayun tarafından yazılıp ilgili eyaletlerdeki; il, ilçe ve sancaklardaki beylerbeyi'lere, kadınlara, voyvodalara, kethüdalara, mütesellimlere; vezir, paşa, komutan vali ve mutasarrıflara; aşiret beylerine, boy ve oymak beylerine; görevli diğer kişilere gönderilen bu hüküm ve emirnâmeler, yüzyılları kapsayan bu tarihsel belgeler yazılış tarihlerine göre sıra numaralarıyla sıralanmıştır. Bunlardan birçoğu MAMALI aşireti ile ilgili olup özellikle 55, 127, 137, 139, 161, 163, 165, 179, 212 sıra numaralı belgelerde MAMALI adı geçmekte, bu aşiretle ilgili kişi ve olaylardan söz edilmektedir. Örneğin: «Zülkadriye Beylerbeğisine ve Maraş kadısına hüküm ki Zülkadriye cemaatından MAMALI demekle maruf tayife tarafından..», «MAMALI aşiretinin Eyüb ili kazasına gir-

düklerine dair..», «Mamalı türkmenlerinin Raka taraflarında iskân edilmelerine dair..», «Mamalı cemaatinin Raka'da iskânlarından vaz geçilerek Akdağ havalisinde iskânlarına karar verilmişken burada oturmak istemedikleri için tekrar Raka'da iskân edilmelerine dair..», «Raka'ya yerleşmek istemeyen MAMALI aşiretinin te'dibine dair..», «Böcek sancağında şekavet eden Cirid, Afşar ve sair cemaatların te'dibine MAMALI aşiretinin memur olduğuna dair..», «MAMALI, Cirid ve Pehlivanlı taifelerinin Sivas taraflarındaki yaylaklara tecavüz ettiklerine ve yağmacılıklarının men'ine dair..», «Bu hüküm evaalin 1141 tarihinde Aksaray Mutasarrıfı Mamalı oğlu Osman Bey'e yazılmıştır.» (yazarın dipnotu). vs. gibi.

Görülüyor ki, asılları Devlet Arşivi'nde bulunan eski elyazması bu tarihsel belgeler MAMALI adında eski bir Türkmen aşiretinin bulunduğunu kesinlikle ortaya koymaktadır. Şiirde geçen «MAMALI»nın da bir köy adı olmayıp bu aşiretin adı olduğu az sonra görülecektir.

Şimdi konumuzla ilgili olan ve Karacaoğlan koşmasında geçen özel isimlerle bağlantı kurulabilecek kişi adlarının da görüldüğü 127 sıra nolu belgeyi buraya aynen aktararak bir gözatalım :

«Karaman Beylerbeğisine ve eyaleti mezburede olan beğlere ve sabıka Kayseriye kadısı mevlâna.. ve Aksaray kadısı ve Eyüb İli kadısı mevlâna Ali Zâde fazlühuya hüküm ki dergâhı muallama mektub gönderüb Türkmen cemaati istediği yerlerde üçer gün oturub ve beğendikleri yerlerde kışlayalar deyu bir tariyikle ellerine emir almağla (1) tayife mezbureden MAMALI cemaati demekle maruf Hacı İsmail oğlu Ömer nam Türkmen yüz obasıyle gelüb kazai mezbura dahil olub her bir fukaranın ekinin yedirüb ve bağ ve bahçelerin ve mahsüllerin yağma ve talan eylediklerinden gayri şer'i şerife itaat etmeyüb celali gibi evlerine konub ehli ayalle- rin ve emred oğulların ve kızlarına dahledüb tayife mezbur mezhap ve millet riayet etmedüklerinden maada bir bölüğü dağı ve âsi ve şer'i şerife emrû hümayunuma itaat etmez kavim olub bu ane gelince kazai mezbura gelmemişken kadimden Diyarbekir kurbinde olan yaylaklarında yaylayu gelmişler iken

şer'ü kanun ve kadimden oligelâne muhalif gelüb reaya ve berayanın ve ahali vilayetin ekinlerin ve bağ ve bahçelerin ve yaylakların mezkûr davranlarına yâdirüb zulüm ve te-addi eyledüklerinden gayrı mumâleyh Eyyüb İli kadısı olan mevlâya Alinin mahkemesin İli kadısı olan mevlâya Alinin mahkemesin İli kadısı olan mevlâya Alinin mahkemesin basub dört re's devesin ve cem eyledüğü bedel kürekci akçesin ve cümle emval ve erzakın alâ meleünnas garet eyleyüb vilayet hakimine böyle zulmü hayf eyleyen taife sair fukereye nice eyledüğü zahirdir Ahvalimizi vukuu üzere arz idiver deyu reaya ilhak eyledüklerin arz eyledüğü ecilden bu ane değin kışlayu geldükleri yerde kışlayub min baad reayayı rencide itdirmemek babında fermanı âlişanım sadır olmuştur buyurdum ki... vusul buldukda bu babda sadır olan fermanı celilül kadrim mucibince amel idüb dahi taife mezbure bu ane değin kışlayu geldüğü yerde kışlayub min baad şer'ü kanuna ve kadimden oligelâne muhalif kazayı mezbure varub reaya ve berayayı ve ahali vilayeti rencide ve taciz eylemiyeler ve itdirmeyesiz ve hilaftı şer' aldıkları emval ve erzakların badesübüt eshabına bikusur aliveresiz ve bilcümle reaya ve beraya ve sayır ahali vilayet bir zechile rencide olundunguna rızayı şerifim yokdur. Bu babda kemalî tekayyüd ile mutayyed olub ahzü celb sebebi ile zalemeye hi-nayet ve garazu taassub ile bir ferde dahlü ecavüz olunmaktan ziyade hazer eyleyesiz fi 15 m 1022» (2)

Bu tarihsel belgede «Mamalı», bu aşiretten «Hacı İsmail» ve oğlu «Ömer», «kadimden Diyarbakir kurbunda olan yaylaklarında ayılayu» gelmiş olduklarından söz edilmektedir ki, Karacaoğlan koşmasında da «İsmail Bey», «Ömer», «Diyarbakir» «timar», «Mamalı» sözcükleri görülmektedir.

Şimdi bizim elimizdeki cönkten aşağıya aktardığımız koşmaya bir göz atalım :

İsmail Bey yaylasından kalkınca
Soğuk sulu yaylalarım kal demiş
Vefa yok imiş te attan deveden
Derde derman olmaz imiş mal demiş
Hani benim emmim oğlu Ömer'im (3)
Çiğerime bir od düştü yanarım
Diyarbakir Afşar benim timarım (4)
Bölük bölük timarlarım kal demiş
Hani benim emmim oğlu Bücür'üm
Yüreğime bir od düştü acırım
Sarı Haliloğlu çeksün ecirüm

Bölge bölge timarlarım kal demiş
Karac'oğlan der ki kolu bağhuyum
Çiğerciği aşk oduna dağhuyum
Mamalı'dan ben bir Ridvan oğluyum
Kaplan postu giydiklerim kal demiş

Karacaoğlan halk şiirinin öncüsü, Türk halk şiirindeki geleneklerin kurucusu büyük ve usta bir halk şairidir. Yukarıdaki koşma bütün olarak incelendiğinde, şairin —ölü ağzından söylenen ağıtlar örneği gibi— başkasının ağzından şiir söyleme geleneğinin tüm özelliklerini taşıdığı görülür.

MAMALI türkmen aşireti beğlerinden İsmail Beyin ağzından söylendiği sonucuna varmak yanlış olmaz. Sarı Haliloğlu adında birinin bühtanına uğrayarak timarları elinden alınan, yaylalarından kalkan (Padışah fermanı ile terketmek zorunda bırakılan); soğuk sulu yaylalarına «kal» demiş olan; attan, deveden vefa ummamak gerektiğini ve malın derde derman olmadığını (zenginliğin Padışah fermanı karşısında güçsüz kaldığını, işe yaramadığını) anlatmak isteyen; Amcası oğlu Ömer'i ve Bücür'ü anarken çiğerine ve yüreğine ateşler düşen, içi sızlayan, acı çeken ve içi yanan; Diyarbakir ve Afşar illerindeki öşürünü (vergisini) aldığı bölükbölük, bölge bölge tmar arazileri elinden alınan; timar adıyla öşür vergilerini toplamak üzere kendisine verilen bu topraklardan yoksun bırakılarak, topladığı öşür karşılığı kendi hayvanları, cephaneleri, maiyeti ve sipahileri ile birlikte devlet kuvvetleri yanında cenklere katılıp yardımlar göstermek, yiğitlik imkân ve şere-

(1) — «Yürük taifesi yaylaklarına gelmekte ve gitmekte oturmakta lâzım gelân yerde üç günden ziyade oturmayalar ve oturdukları vakit dahi kimseye zarar ve ziyan itmiyeler İderlerse şer'ile sabit oldukdan sonra zararları tazmin itdürülür»

(2) Bu hükmün 27 za 1024 te tekit edilmiştir.»

(3) Emmi: Amca. Maraş ağzında çok yaygındır.

(4) Timar: Öşürünü almak üzere vaktiyle sipahilere verilen topraklar. Sipahi: Timar namıyla kendisine verilen arazi öşrine karşılık gerektiğinde hayvanı, maiyeti ve mensupları ile padişah kuvvetleri yanında harplere katılan itibarlı kişi. Süvari, bindirilmiş eski bir sınıf asker.

TÜRK FOLKLOR

ADAM OTU

sayf 346

ARAŞTIRMALARI=Mayıs-1978

Yazan : Türkmen PARLAK

Bodrum'un denize bakan dağlarının yamaçlarında, genellikle çam ağaçlarının gölgelerinde «Adam Otu» adıyla anılan bir bitki yetişir. Bu bitkinin, açık kahve renginde pancara benzer gövdesi, geniş ve açık yeşil yaprakları vardır. Etili ve 20 - 30 santim büyüklüğündeki bu gövde, tıpkı insana benzemektedir. Esasen, adını da bu benzeyişten almıştır.

«Adam Otu» yüzyıllar önce olduğu gibi bugün bile Ege'nin bazı pazarlarında şifa arayanlara satılmaktadır.

Romatizma, ağrı ve sızılara iyi gelmiştir. Bir yeri ağrıyan veya sızlayan insan, «Adam Otu»nun gövdesinden kestiği bir parçayı acı çektiği yerine sürer, bir-iki gün sonra da şifa bulmuş.

Ancak, bu şifalı ot, soğan veya lüle gibi

finden mahrum kalan; Sarı Haliloğlu diye anılan kötü bir kişinin gadırına, bühtanına uğradığından başına bu haller gelen; kaplan postu kürklerinden, giysilerinden bile yoksun düşen kişinin Karacaoğlan olmadığı, Mamalı aşiret beyi ve timar sahibi İsmail Bey olduğu açıkça görülmektedir. İşte bunun gibi, Mamalı'dan Ridvan oğlu da şairimiz değil, İsmail Beydir. Dörtlülüklerin son mısraları sonundaki «demiş» redifi de şiirin, Mamalı türkmen beyi Ridvan oğlu İsmail Beyin ağzından söylenmiş olduğunu kanıtlamaya yeter kanısındayız. Bu durum karşısında «Mamalı» sözcüğü ile «Ridvan» baba adını Karacaoğlan'a yakıştırmak yanlış olmaz mı?

Karacaoğlan koşmasında geçen «Mamalı»nın bir köy adı olmayıp, eski bir Türkmen aşireti olduğu böylece kanıtlandıktan sonra, başka bir noktayı da açıklamak gerektiğine inanıyoruz. Tarihsel belgede gördüğümüz Mamalı aşiretinden eşkiya başı Ömer ve babası Hacı İsmail, şiirde geçen İsmail Bey ile amcası oğlu Ömer değildir elbet. Aynı kişiler olmamakla beraber aynı soydan geldikleri, Mamalı türkmen aşiretinden oldukları kesindir. İsmail Beyin amcası oğlu Ömer, olsa olsa Hacı İsmail'in dedesi, ya da büyük dedesi olabilir. Toplumda bir gelenek var. Bir ailede baba veya annenin yeni doğan çocuklarına kendi baba veya dedelerinin, ya da kendi

köklerinden sökülmezmiş. Böyle yapılırsa «Adam Otu» insan gibi inlermiş. Bu sesi duyanları da cinler çarpar, derhal ölülmüş.

İnsanlar, düşünmüş - taşınmış ve en sonunda bir çare bulmuşlar. Köylüler bu çareyi, «Adam Otu»nun topraktan çıkarılmasını şöyle anlatıyorlar :

«Biz de, atalarımızdan gördüğümüzü - duyduğumuzu yapıyoruz. Önce otun etrafını güzelce kazarız. Sonra, bu kazdığımız yere bol - bol su dökeriz.. Sağlam bir ipin bir ucunu da bir köpeğin tasmasına bağlarız. Uzaktan hayvanı çağırırız. Hayvan yanımıza gelmek isterken «Adam Otunu» da söker. «Adam Otu» ses çıkarır, ama, köpek bunu duymaz. Ve hayvan da canını kurtarır. Bazen ot çıkmaz. Yaprakları kopar. O zaman «Adam Otu» na hiç dokunmayız.»

allelerinden geçmişte yaşamış, saygı duydukları aşiret beyi, asker, şair... vs. gibi ünlü kişilerin adlarını koydukları ötedenberi ve günümüzde bile bir gerçektir. Böyle olunca, İsmail Beyin amcası oğlu Ömer ile aynı Mamalı soyundan gelen Hacı İsmail arasında şöyle bir bağlantı kurulabilir. Ömer, Hacı İsmail'in dedesi, ya da ikinci dedesi, veya aşiretin saygıdeğer büyüğü olduğundan oğluna onun adını vermiştir. Aşiret büyüğü Ömer ile eşkiya başı Ömer arasında en azından 100 - 150 yıl hesaplanabilir. Aşiret büyüğü Ömer, timar rejiminin uygulandığı Fatih, Yavuz ve Kanuni dönemlerinde yaşamış, eşkiya başı Ömer'in ise, 1022 (1644 M.) yıllarında yaşadığı koşma ve tarihsel belge ile kanıtlanmış bulunmaktadır. Bu konuyu da araştırmacıların dikkatine sunmak yararlıdır ve zorunludur kanısındayız.

Bu noktalar üzerinde bu kadar ısrarla ve uzun duruşumuz, Türk halk şiirinin büyük ustası ve öncüsü Karacaoğlan'ın, efsanelerin tülleri gerisine, karanlıklara ve çelişkilere itilegelmekte olan hayatını, bir oranda da olsa, duruluğa kavuşturabilmek içindir. Onun şiirleri üzerinde de titizlikle ve inceden inceye durmak ve bilimsel yönden araştırma ve incelemeleri sürdürmek gerektiği inancındayız.

YOZGAT MANİLERİ

— VII —

Derleyen : Muhsin KÖKTÜRK

- 436 Halının bir dalıyım
Yemenim yele bağlı
Ucunda lira bağlı
Geçme kapım önünden
Bir başım ele bağlı
437 Yemenimin incesi
Yâr gönül eğlencesi
Bir akşam gel bir sabah
İle bayram gecesi
438 Yemenin bende bende
At oynuyor çimende
Karayağız gençoğlan
Bir ahtım kaldı sende
439 Yemenimi yel attı
Dar sockağa iletti
Ben sevmeyi bilmezdim
Puşt oğlunuz belletti
440 Yemenim al kırmızı
Ortası koç boynuzlu
Kalk git yârinı yanımdan
Doğdu seher yıldızı
441 Yüklekten uç kırlangıç
Kanadı ayrıç ayrıç
Beni yârdan ayıran
Kan kussun avuç avuç
442 Yükle üstünde halıyım

Çirkine meyil verme
Güzeller sultanıyım
443 Yemenim yele yele
Ben düştüm gurbet ele
Yedi mendil kuruttum
Gözyaşı sile sile
444 Yozgat yolu bu mudur
Testi dolu su mudur
Gittin ki tez gelesin
Tez geldiğin bu mudur
445 Yozgat yolu düz gider
Bir adalı kız gider
Kız yolunu şaşırmış
İnşallah bize gider
446 Yedi lüleli pınar
Her kuşlar ona konar
Sevdim de saramadım
Yüreğim ona yanar (28)

SON

(28) Yukarıda verilen manilerin derlendiği yerler, Yozgat'ın Çandır, Büyüyük ve Küçük İncirli, Lök, Deremum, Azizli Bağla-

1 Fotokopi

rı, Divanlı köyleridir. Bu manilerin büyük bir bölümü bundan 40 yıl önce büyük ve küçük İncirli köyleri ve civarında 20 yıl kadar öğretmenlik yapan ve şu an emekliye ayrılmış babam Ali Rıza Köktürk'ten alınmıştır. Manilerin bir bölümü de aşağıda adları ve yaşları, köyleri belirtilen kişilerden derlenmiştir.

- Mürüvvet Bilecen, 60 yaşında Azizli Bağları köyünden,
— Kezban Avcı, 40 yaşında, Lök köyünden, (1970 yılında derlendi)
— Memduha Avcı, 65 yaşında Lök köyünden (1970'de derlendi)
— Şerife Özdemir, 65 yaşında Lök köyünden (1971'de derlendi)

Bir Halk Öyküsü :

ELİ ELİME DEĞDİ DE

Derleyen : Dr. Edip KIZILDAĞLI

Eski adı «Zıranbo» olan «Şenköy» Selçuk Türklerinden yüklendiği kültürü, Yavuz Sultan Selimin yürükleri ile geliştirmiş, yükseltmiştir. Onun için köyde iki sınıf halk vardır. Biri düşünür, biri çalışır. Yani birinin kafası, birinin eli işler.

Günlerde bir gün ağanın kızı, kırmızı abalı bir çobana aşık olur. Kız Ağa kızı, düşünen bir baş kızını Çobana vermez.

Çogan Ağa'nın eli ayağı. Elsiz ayaksız Ağa olmaz. Sen Ağa, ben Ağa, sürüyü kim sağa! Demezler mi?

Ehhh... Aşk bu başa gelen.. Çoban davarı gütmaz olur, kız evde yatmaz olur. Çobana anası sorar:

— Oğlum sana ne oldu?
— Eli elime değdi de, hem ben yandım, hem kendi....

Ağzından başka söz alamazlar. Kim bu eli eline değen?

Kim mi al sana bir mani de anla:
Ev süpürür toz eder de
Gerdan kırar söz eder.

Ana benim suçum yoktur
Eli elime değdi de
Hem ben yandım hem kendi..

Annesi kim olduğunu anlar amma anlamaz görünür, sorar. Çoban devam eder:

Entarisi maviden
Sensin gönlüm avudan
Beni ateşlere atın
Kendi bana göz eder.
Onbeşime girmeden....

Eli elime değdi de
Hem ben yandım hem kendi..
Eli elekli yarım

Göğsü yeleklil yarım
Barı bir selâm gönder
Gâvur yürekli yarım.

Eli elime değdi de
Hem ben yandım hem kendi..

Bu maniler düşünlerde söylenmeğe başlayınca, Ağa'nın kızı da karşılık vermeğe başlar:

Harman yerı hoş yerı
Sevdiğim yavaş yürü
Nişanım yok mu dedin?
Beni saçımдан sürü....

Eli elime değdi de

Hem ben yandım hem kendi..

Çoban atılır :

Ekinler ekilirken
Dibine dökülürken
Bana bir tel saçın ver
Kefenim dikilirken...

Eli elime değdi de
Hem ben yandım hem kendi..

Ağa'nın kızı :
İndim dere burcundan
Bir nar aldım hurcundan
Kardeşiyle dost oldum
Bacısının ucundan..

Eli elime değdi de
Hem ben yandım hem kendi
Kimse bize karışamaz
Arkamız Şeyh efendi...

Çoban :

At olur da tepmez mi?
Yâr olur da öpmez mi?
Yârin öptüğü yerde
Mor menekşe bitmez mi?

Der ve bir dere kenarında kızı oper. Oper ama, bunu köylüler görüp dedikoduya başlarlar. Kavga dövüş kan kıyamet kopacağı zaman köyün «BÜYÜK EFENDİSİ ŞEYH Ahmet Kuseyri» işe müdahale eder. Ve Ağa gençlerin evlenmesini razı olur. Düğün dernek kurulur. Kara koyunlar kesilir. Helvalar pişer ve meşhur Şenköy halayları, Helvacı oyunları oynanır.

Kara koyun etli olur da
Kavurması datlı olur.
Kız yerine dul alanlar
Ölmez amma dertli olur..

Helvacı Helva
Şeker lokum bu helva

Su gelir millendirir de
Etrafı göllendirir
Dini eğrinin kızı da
Dilsizi dillendirir...

Helvacı Helva
Şeker lokum bu helva

Şu derenin çoşkunu da
Eller sürer aşkını
Bir yavuklu bulamadın

Yıllık abonesi : 60,

altı aylık abonesi : 30

liradır.

Yurt dışı senelik abone :

\$ 8, £ 4, DM. 18

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARIBasılmayan yazılar
istenince geri gönderilirDizgi ve baskı :
YÖRÜK MATBAASI
İstanbul

TÜRK HALK BİLGİSİ (FOLKLOR) DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Akaray — İstanbul, Tel. : 22 49 74

KERKÜK'TE BAYRAMLAR VE SÜNNET

Yazan : Çoban BEŞİRLİ

Kurban ve Ramazan bayramları Kerkük'te sevinçle karşılanır. Bayramdan bir hafta önce evlerde bayram hazırlığına girerler. Her evde külçe ve kavurgalar yapılır. Külçe, Kerkük'te her bayram ve uzak yolculuğa giden yolcular için de yapılır. Külçeler, hurmalı, şekerli ve cevizli olur.

Çocuklar mahallelerde şu tekerlemeyi söylerler.

«Helli biberli küfte
Bayrama kaldı bir hafta»

Bayramdan bir gün önceye «arefe» son gününe de bayram sonu denilir. Arefe akşamı, herkes türbeliğe gider, ölüsü için kuran okur. Ağlayan kadınlara da rastlanır. Kadınlara bayram gecesi yemek yaparlar. Genellikle bayram aşısı, etli leke «kuru kaysı» yemeğiyle pilav yapılır.

Bayram sabahı herkes yeni giysilerini giyer, saat 8'e yakın camilerde bayram ezanı okunur, erkekler camiye giderler, namazdan önce bir dua okunur sonra bayram namazı kılınır. Namaz bittikten sonra herkes birbiriyle bayramlaşır, sonra eve döndükleri zaman sofrayı hazır bulurlar. Bayram aşısı birlikte yenilir. Daha sonra herkes dost ve akrabalarının evlerine giderler, çocuklara bayramlık verilir. Bayramın ikinci ve üçüncü günleri herkes eğlence yerlerine giderler. O yerlere gitmek için «seyrane gideğ» derler. Seyran yerleri «Çüt hamam öntü, musallada olan açıklık ve birde korya taraflarındadır», seyran yerlerinde bir tarafta çocuklar için «Sallankuç ve Çarkı felek» kurulur.

Hey Allahın şaşkını,
Helvacı Helva
Şeker lokum bu helva

Görüldüğü gibi Halayın birinci kısmı :
Eli elime değdi, Hem ben yandım hem kendi.
Oyunun bu bölümü, Şeyh efendinin müdahalesi ile tatlıya bağlanır. İkinci kısımda kara koyunlar kesilir, helva kazanları kaynar. Eli düdüklü gelin ile kırmızı abalı çoban da böylece muradlarına ererler..

Darısı ermeyenlere.....

Diğer yandan da mehter, zurna çalınır, halay tepilir. Herkes bu eğlence yerlerini seyreteğe gelir.

Eskiden Kerkük'te bayramlarda öğleden sonra at koşmaları yapılırdı. Bu yere «cirit meydanı» denirdi. Bu oyunlar yüzlerce kadın ve erkek tarafından seyredilirdi.

Kurban bayramının ikinci ve üçüncü gününde evlerde «Dahiyyeler» kesilir, boğazlanan hayvanın eti komşulara ve fakirlere dağıtılırdı.

Kerkük'te bayram günleri çok neşeli ve güzel geçer.

S Ü N N E T

Sünnet olacak çocuklar ekseriya ilkokula gitme çağında sünnet edilir.

Sünnet şenliği, düğünlerde olduğu gibi eğlence ile yapılır. Bazan gece mevlit okunur, gündüz sünnet olur, yada yedi gün yedi gece mehter ve zurna çalınır eğlence yapılır. Bu eğlenceden sonra sünnet olacak çocuğun boyuna altın, başına börk veya fes koyarlar. Giysinin ağır kumaştan olması şarttır. Yene sünnet çocuğu ile sünnet olacak yetim ve yoksul çocuklara da giysi alınır. Sünnet yapılırken akraba ve dostların hazır bulunması şarttır. Sünnetçi gelir, takımını sinie bırakır, sünnet olan çocuğu sünnetcinin önüne getirirler, çocuğun başı üstüne bir nakışlı kumaş veya «çibinlik» tutarlar. sünnetçi kestiği an selavat ve «helhele» verilir ve etrafındakiler alkışlarlar, şeker serpenler, sonra çocukları götürüp yataklarına bırakırlar. Sünnetçinin parası oğlanın babası tarafından veya davetliler tarafından verilir. Davet olan kimseler yemeği yedikten sonra sünnet olan çocuğa para verilir. Bunların adı bir deftere yazılır, diğer günlerde de kadınlar gelip şeker veya kumaş verir.

Bu da Kerkük ve yöresinde bir borç halini almıştır.

DEYİŞ VE DEYİŞAT

Yazan : Mahmut İŞİTMAN

18 ve 19. Yüzyılda yazılmış cönk, defter ve parçalanmış kağıtlardan çıkardığım aşağıdaki yapıtları okuyucularıma sunuyorum.

Bu deyişleri söyleyen âşıkların bir çoğunun adı duyulmuş, bir kısmı da bu yazımızla tanınmış olacaktır. Yozgat çevresinde türkü ve âğit olarak söylenen yapıtlara «deyiş» veya «deyişat» denir. Deyiş söylemek, deyiş düzmek, âğit ve türkü yakmak anlamına gelir. Âşıklar eserlerini kendilerine özgü ezgilerle, düğünlerde, kahvelerde, ağa konaklarında okurlardı. Halk ozanlarının bir kısmı da «Usta malı» çalar ve söylerdi. Âşık Ömer, Karaca Oğlan, Gevheri, Emrah, Zihni, Sümmani, Dertli, Nuri, usta sayılan âşıklardı. Balkan ve Birinci Dünya Savaşının yurdu muza getirdiği ekonomik ve sosyal çöküntü ile bu gibi geleneklerimiz hayli yıllar yapılamaz olmuştu. Şimdi halkımızın öz varlığı olan folkloruna ve halk edebiyatına yöneldiğini ve yaşatma çabalarını sevinçle izliyoruz..

— I —

Gurbet ilde bir hal geldi başıma
Ağlama gözlerim Mevlâ kerimdir.
Derman arar iken derde düş oldum
Ağlama gözlerim Mevlâ kerimdir.

Kağıda yazılır ufak yazılar,
Anasız mı olur körpe kuzular.
Ciğerinde yaras (ı) olan sızılar.
Ağlama gözlerim Mevlâ kerimdir.

Kağıt yok ki yazam yare gönderem,
Ya ben ahvalimi kime bildirem,
Can tatlıdır, uram kendim öldürem,
Ağlama gözlerim Mevlâ kerimdir.

Huma kuşu yere düştü ölmedi,
Dünya Sultan Süleymana kalmadı,
Yare gidem dedim nasip olmadı.
Ağlama gözlerim Mevlâ kerimdir.

Kurbanıyem (1) bunu böyle buyurdu.
Ayrılık gömleyin bize geyirdi
Ben ayrılmam dedim felek ayırdı,
Ağlama gözlerim Mevlâ kerimdir.

— II —

Gurbetin halini beyan edemem
İşimiz gücümüz feryada kaldı.

Korkuttu hicran da taşra gidemem,
Hatırım münkürdür naşada kaldı.

Gönül rahat bulmaz mihnet deminde
Safası sevdiğim, dost eleminde
Zahmet ocağında pişip ol gamda
Yeter ey sevdiğim imdada kaldı.

Gayp eyledim ben de servi dalımı.
Dünyada bulmadım doğru yolumu
Süal etme gel gel hiç bir halimi
Bellidir ahvalim feryada kaldı.

Âşık Deniz (2) eyler kuy-idildarı,
Yar ettim kendime feryadı zarı
Bülbül zar ederim ben de eşarı
Şem-i goncalarım pervane kaldı.

— III —

Bülbül gibi başlamışım feryada
Aç hüsnün bağıny yaz eyle bari,
Kaddim helâk oldu cevri cefandan
İtifâf etmezsen naz eyle bari.

Efendimsin aç ta göster yüzünü
Ben kuluna teslim eyle özünü
Şu tenha yerlerde gizli sözünü
Her gelip geçtikçe söz eyle bari.

Âşıklar ceht eder vuslat' ermeye
Nazlı yar! sinesine sarmaya
Niçin hicâp ettin selâm vermeye?
Her gelip geçtikçe göz eyle bari.

Güzeller içinde çok nam vermişsn.
Bizim bağda taze yemiş yemişsin
Ol **Sayyah'** (3) öldürürüm demişsin.
Ol İhsani bize tez eyle bari.

— IV —

Mecruhtur bu sinem el çek ey tablı
Benim bu sinemde taş yarası var.
Sızlıyor vücudum misli-ı andelip
Onulmaz sinemde şiş yarası var.

Değdi dağ eyledi yarelerimi
Duymadı o zâlim zârelerimi
Her kim ki işitse yarelerimi
Derler bu hilâlde kaş yarası var.

Sıtkı (4) ömrüm geçti zevk ü safasız,
Geçmedi bir günüm cevri ü cefasız
Seni kimler öptü behey vefasız.
Yine gerdanında diş yarası var.

— V —

Beğenip geymeysin gül-ü pirheni
Giyersin eğnine çul yavaş yavaş.
Ey gönül bu aşkla bu sevda seni
Eder muhanete kul yavaş yavaş.

Gönül geçe nasihatla her demin
Muhanet babına basma kademin,
Emsaliyle konuşmayan adamın,
Olur altın ismi pul yavaş yavaş.

Soyunup libası gezdim üryanı
Yedi iklim çar köşe-i devranı
Yılın vakti geçti **Baba Figani** (5)
Ara kısmetini bul yavaş yavaş.

— VI —

Düşürüp sevda aşkına heman,
Gönlü viran eden sen değil misin?
Bir nim tebessümle ey çeşm-i fettan,
Hal perişan eden sen değil misin,

Pembeleşmiş yanağının gülleri,
Bülbül gibi şakır şirin dilleri.
Akıtır âşıktan çeşm-i müller
Bizi seylan eden sen değil misin?

Gıy-ı perçemi fülfüller gibi,
Pembe yanak turunc sümbüller gibi.
Ressami (6) perişan bülbüller gibi.
Göz yaşın akıtan sen değil misin?

— VII —

Bülbüller birikmiş feryat etmeye,
Gül isen bülbüle naz eyle bari.
Eğ küçükken çektim cevri-cefani,
İllerle aşınâ az eyle bari.

Yiğitler kasteder murat almaya
Onbeşinde taze civan sarmaya,
Eğer utanırsan selâm vermeye,
Her gelip geçtikçe göz eyle bari,

Vel severlerdi katı nazlıyı,
İmdi seviyorlar şirin sözlüyü,
İdürüz demişler **Âşık Fazlı** (7)
Arap vademizi tez eyle bari.

— VIII —

Hazana uğrattı ömrüm bağıni
Esenler hep mehrican mıdır bilmem.
Eritti suz-i gam ciğer yağını,
Yanmadık bir tatlı can mıdır bilmem.

Dilşat idim devran eyledi berbat,
Kimden şekvâ edem kimden istimdât,
Eylar dil-i şeyda şuphadem feryât,
Gözden akan yaş mı, kan mıdır bilmem.

Olmadı müyesser visale ermek,
Nazi (8) hakıpayı yare yüz sürmek.
Âşık öldürmekle iftihar etmek,
Bir özge şöhret mi şan mıdır bilmem.

— IX —

Güzel sevmek için ehli dillere,
Danışmak mı yeğdir, danışmamak mı?
Nazar kılmak için ol sim gerdana,
Alışmak mı yeğdir, alışmamak mı?

Nedir bu edalar ömrümün varı?
Yolunda çok çektim ahile zâri.
Adûlar yanında görünce yari,
Savuşmak mı yeğdir, savuşmamak mı?

Ateş-i aşkınla dilde gıryanım.
Bana rahmeylemez ol gül handanım,
Danılmıştır bana ol nev civanım,
Barışmak mı yeğdir, barışmamak mı?

Sayrani (9) elinde bir buse (?) ile
İsterse naz etsin bin edâ ile,
Her yüze gülücü bivefa ile,
Konuşmak mı yeğdir, konuşmamak mı?

- (1) Kurbanî : Onsekizinci yüzyılda Doğu Anadolu'da yaşamıştır.
- (2) Âşık Deniz : Hayatı hakkında bilgimiz yok.
- (3) Seyyahi : Onsekizinci yüzyılda yaşamıştır.
- (4) Sıtkı : Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında yaşamış, Osmanlı'dır.
- (5) Figani : Âşık Dertli çıraklarından. 19. yüzyılın 2. y. yaşamıştır. Geredelidir.
- (6) Ressami : Hayatı hakkında bilgi bulunmadı.
- (7) Âşık Fazlı : 18. asrın 1. yarısında Orta Anadolu'da yaşadığı sanılıyor.
- (8) Nazi : 19. asrın 2. yarısında yaşamış, Yozgatlı'dır.
- (9) Seyrani : 19. asrın 1. yarısında yaşamış, Develili'dir.

ÇAĞDAS
BANKACILIGIN
SİMGESİ

TÜRKİYE
İŞ BANKASI

(Folklor : 51)

sanayiye dönük yatırımları
ve 4000'i aşan ortağıyla
halka açık
gerçek kuruluş

TÜRKİYE
GARANTI
BANKASI

Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü

(Folklor : 52)

EV

sahibi olmak
SİZİN DE
hakkınızdır

YUVA
hesabımızla
EV
edinmenize
yardımcıyız

anarlık tasarruf bankası

EMNİYET
SANDIĞI

(Basın : 60083 - 53)

**LOKMAN MÜSTAHZARI
HALK SAĞLIĞI HİZMETİNDE**

- Ekza - 9 Ekzema merhemi
Algo - Tablet Ağrı hapi
Lokman - Tablet Ağrı hapi
Algopirin Analjezik tablet
Algo - Tablet 4 tabletik
Moruvit - Vitamine Kuvvet şurubu
Kina - Kola İştah şurubu
Anamur Burun ve göz damlası
Meprol Tablet Sinir hapi
Sollargen Granüle Ekzema - kaşınıtı
Sel de Gastrin Granüle Mide tozu.
Gastro Goutes Mide damlası
Gastroguanil İshal kesici tablet
Metegastrin Mide tozu
Derlvit Yara ve yanık merhemi.
Lokman Çayı Afiyet çayı tozu
Dover Tablet Öksürük ve bronşite
Metekodin Öksürük hapi
Metekodin Öksürük şurubu
Algo - Wax Ağrı merhemi
Algo - Wax Vazo Grip ve ağrılarda
Algo - Wax Nazal Nezle merhemi
Ma—ka—te Basur merhemi
Cutl - Cura Cilt losyonu
Pedi - Cura Ayak banyosu
Pilo - Cura Saç İlâcı
Lokman Kase ağrı kesici
Panason (20 Gr. paket)
Sağlık çayı
Panason (50 Gr. alüm. kutu)
Deriseptol Yara ve göbek
Dr. Krom Diş patı

(Folklor : 56)

Son baskı tarihi : 2.5.1978

(Yeni Ajans: 54)

(Basın: 60109 — 55)

158

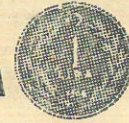
**800'den fazla şube ile
HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde**

T.C.ZIRAAT BANKASI

(Basın : 60054/A. 20074 — 57)

**EN KÜÇÜK
TASARRUFLARINIZA,
BÜYÜK
TASARRUFLARINIZ
GİBİ DEĞER
VEREN BANKA**

AKBANK

(Folklor : 58)

**ANADOLU
BANKASI**

SİZİN EŞİNİZİN
ÇOCUKLARINIZIN
KISACASI
AİLENİZİN BANKASIDIR

(Folklor : 59)

duvarlarınızın
vazgeçilmez
dostu

ÇANAKKALE SERAMİK fayansları

banyo
ve mutfagınız
için

sıhhi

ucuz

dayanıklı

temiz

modern

renkli

KS

Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

Karaköy, Tersane Caddesi, Hediye Sokak No. 4-6 Tel.: 43 03 55 (5 hat)

160

(Folklor: 60)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

HAZİRAN 1978

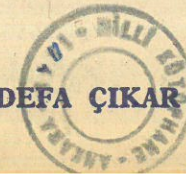
İÇİNDEKİLER:

- Halkçı Sanat : Halk Kaynağı —1— Ceyhan Atuf KANSU
Çokaklı'da Gelenekler, Görenekler Ertuğrul TAYLAN
Karacadağ Söylencesi Ali Rıza ÖNDER
Anadolu Manilerinden Seçmeler Doç. Dr. Saim SAKAOĞLU
Sanayi Toplumunda Folklorizm Nail TAN
Yuşa Tepesi ve Yuşa Peygamber Makamı Erdem YÜCEL
«Alâddine Vardım Emme Durmadım» Türküsü Mansur KAYMAK
«Arpa Çayı Aşdı Taşdı» Türküsünün Doğuşu ... Aşık Şeref TAŞLIOVA
Mahmutgazi Köyünden Derlenmiş Oyunlar —1 — ... Dr. M. TUĞRUL
Sungurlu'da Düğün ve Gelenekleri M. Aylan EREN
Uluslararası Efes Festivali ve Elsanatları Sabahattin TÜRKÖĞLU
Yurt Dışına Yapılan 3 Karagöz Tanıtımı Gezisi Nursel HİNÇER
Askerlik Üzerine Derlemeler — 2 — Doğan KAYA
BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 347

KURUŞ: 500

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKARILAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

161

167